

AVRUPA'DA YAŞAYAN TÜRKLERİN OY VERME DAVRANIŞLARI VE 2014 TÜRKİYE CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMİ

Yazarlar

Nermin Abadan-Unat
Volkan Çıdam
Dilek Çınar
Zeynep Kadirbeyoğlu
Selcan Kaynak
Bahar Özay
Sercan Taş

Aralık 2014

Önsöz

Türk seçmenleri üzerine hatırı sayılır sayıda seçim çalışması (bkz. Anayasa ve Seçim Hukuku açısından 1965 Seçim Tahlilleri, SBF, 1966 ve diğerleri) yürütmüş bir siyaset bilimci ve 1963'den beri Avrupa'ya yönelik göç hareketleri üzerine çalışan bir araştırmacı olarak, 18 Mayıs 2014'de oy verme hakkının yurtdışında yaşayan Türkleri kapsayacak şekilde genişletilmesi beyanı, bana ortaya çıkan bu fırsatı küçük çaplı bir seçim araştırması ile değerlendirme fikri verdi.

Zamanımızın kısıtlılığı ve hali hazırda ders vermeyi sürdürdüğüm Boğaziçi Üniversitesi'nin henüz Koç Üniversitesi'nin MİReKOÇ'u ile karşılaştırılabilecek düzeyde bir "Göç Çalışmaları Merkezi"'ne sahip olmaması nedeniyle, bir keşif çalışması niteliğindeki bu araştırma için gerekli parasal kaynağı kişisel bağlantılar aracılığıyla sağlama yolunu seçtim. Tüm bu ön görüşmelerde bana genç meslektaşlarımdan biri, Dr. Selcan Kaynak ve Dr. Volkan Çıdam eşlik ettiler. Sonuç olarak elde edebildiğim tek somut sonuç Temmuz 2014'de Friedrich Ebert Vakfının araştırmacılarımıza sağladığı dört uçak bileti, yuvarlak masa toplantısı organizasyonu ve yayın desteği oldu. Bu bağlamda vakfın fiili temsilcisi konumundaki Alexander Geiger'in desteğinin altını çizmek isterim.

İlk araştırma grubumuz yüksek lisans öğrencilerinden, Bahar Özay ve Sercan Taş'dan oluşuyorken, seçim sonrası araştırmalarını yardımcı doçentlerimiz Selcan Kaynak ve Volkan Çıdam üstlendi. İlk grup Berlin ve Hannover/Hamburg şehirlerine, ikinci grup Köln ve Berlin'e gitti. İki yüksek lisans öğrencimizin günlük harcamalarını karşılayacak kaynak bulunmadığından kendi kişisel bağlantılarımı kullanmak zorunda kaldım. Bahar Özay'a bir akrabam olan Bay Oktay Tesar'ın nezaketi sayesinde konaklama imkanı bulabildim. Benzer bir şekilde, çeşitli bağlantılarım aracılığıyla Sercan Taş için önce Hannover ve ardından Hamburg'da kalmasını sağlayacak bir sponsor bulunabildi. Fakültemizin iki üyesi, Dr. Selcan Kaynak ve Dr. Volkan Çıdam'ın masrafları ise Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Lale Akarun'ın aracılığıyla 'gündelik' olarak tahsis edildi. Diğer bir deyişle AVANTI I olarak adlandırdığım proje, araştırma grubunun şahsi sorumluluk bilinci, tahammül ve azimleri sayesinde yürütülebildi.

Araştırmamızın bulguları doğrudan doğruya Türkiyeli seçmenlerin karşılaştığı temel sorunlara işaret etti ve benim katılımın aşırı derecede düşük olacağına dair beklentilerimi doğruladı. Şu an Türkiye,

2015 baharında gerekleŒecek genel seçimlerin beklentisi içinde. Hali hazırda Yüksek Seçim Kurulu'nun Seçim Kanununda deėiŒiklik yapıp yapmayacağı belli değil. AŒaėıda sunduğumuz gözlem ve bulgular Türkiye'nin seçmen davranıŒları tarihinde Œimdiye kadar deneyimlenmemiŒ bir hususa muhakkak ıŒık tutacaktır: YURTDIŒINDA YAŒAYAN AVRUPA-TÜRKLERİ'NİN SEÇMEN DAVRANIŒLARI. Türkiyeli seçmenler üzerine beŒ ülkeyi – Avusturya, Almanya, Fransa, Belçika ve Hollanda – kapsayacak bir alıŒmanın tasarlanması mutlak suretle gereklidir.

Prof. Dr. Nermin Abadan-Unat

Aralık 2014

Özet

Yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızdan oy kullanmak üzere kayıt yaptıran toplam 530.135 kişi, 2014 Türkiye Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde oy kullandı. Oyunu sınır kapısında kullananların sayısı (297.340), ikamet ettiği ülkede oy kullananlardan (232.795) daha fazlaydı. Sınır kapılarında ve ikamet edilen ülkelerde kullanılan oylar toplandığında yurtdışında kayıtlı toplam 2.798.726 seçmenin yüzde 19'unun oy kullandığı görülür. Bu çalışma, 2014 Türkiye Cumhurbaşkanlığı Seçimi sürecini incelemekte ve yurtdışındaki seçmenlerin seçime katılım oranını etkileyen faktörleri analiz etmektedir. Yurtdışında bulunan sandıklarda seçime katılım oranı Türkiye'deki katılım oranına kıyasla hayli düşük olmakla birlikte, önceki seçimlerde de yurtdışında ikamet edenlerin oy oranının yüze 10'u geçmediği görülmektedir.

Araştırmanın odağını Almanya oluşturmaktadır. Almanya'da ikamet eden Türkiye vatandaşlarının oy verme alışkanlıklarını anlamak amacıyla araştırmada, bu bireylerin siyasi tutumlarına da ışık tutulmaktadır. Bu araştırma, keşif niteliğinde bir vaka çalışması olup; yurtdışında oy kullanımına dair daha ileri bir araştırma için hipotezler ve araştırma soruları oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu araştırmada elde edilen bulgular, araştırma ekibimizin ülke dışında ikamet eden Türkiye vatandaşları ve onların siyasi tutumlarıyla ilgili olarak yurtdışından oy kullanımına dair daha sistematik ve karşılaştırmalı bir çalışma oluşturulmasına yardımcı olacaktır.

Yurtdışından oy kullanımı yeni bir olgu olmamakla birlikte uygulama alanı yıllar geçtikçe genişlemiştir ve bugün 100'ü aşkın ülke, yurtdışından oy kullanımına imkân sağlamaktadır. Türkiye'de 1980'lerden beri ülke dışından oy kullanmaya dair yasalar bulunmaktadır ama 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi'ne dek ülkede ikamet etmeyen vatandaşların oy verebilmesi ancak sınır kapılarında mümkün olabilmiştir. Siyasi partilerin yurtdışında verilen oylardan beklentisi büyüktür. Bazı Avrupa ülkelerinde çeşitli mitingler ve kampanya gezileri düzenlenmiştir. Ülke dışında ikamet eden en büyük Türkiye vatandaş topluluğunu barındıran Almanya, bu tür siyasi kampanyaların hedefidir. Almanya'da siyasi partiler ancak sivil toplum örgütü olarak faaliyet gösterebilmektedir. Yurt dışında yaşayan ve ikamet ettikleri ülkelerde oy kullanamayan vatandaşların, seçimlere katılabilmelerine imkân veren bu hakkı kullanmaları ve oy vermeleri beklenmektedir.

Son dönemdeki göç eğilimlerinin analizinde kullanılan uluslararası alanlar [transnasyonalizm] ve döngüsel göç [circular migration] gibi kavramlar, yurtdışında yaşayan seçmenlerin anavatanlarındaki seçimlerde oy kullanmak isteyebileceğini düşündürmektedir. Bununla birlikte, yurtdışından anavatandaki seçimlere katılım davranışlarını inceleyen akademik çalışmalar, yurtdışındaki seçim sandıklarında oy kullanma oranının anavatandaki oy kullanma oranlarından dikkate değer ölçüde düşük olduğuna işaret etmektedir. Bu çalışmalara göre, yurtdışından oy kullanımına katılımın düşük olması beklenmedik bir sonuç olmasa da, Türkiye Cumhurbaşkanlığı Seçimlerindeki katılım oranları, katılımın çok daha yüksek olmasını bekleyen siyasi partiler ve gözlemciler için sürpriz olmuştur.

Bu araştırma, Almanya'daki nitel bir saha çalışmasına dayanarak, yurtdışından seçimlere düşük katılımın nedenlerine dair olası açıklamalar sağlamaktadır. Boğaziçi Üniversitesi'nden dört araştırmacı, bu keşif çalışmasına veri toplamak için 4-23 Ağustos 2014 tarihleri arasında farklı zaman dilimlerinde Almanya'da bulundular. Türkiye göçmenleri ve Alman vatandaşlarından oluşan bir yelpazede, sivil toplum liderleri, gazeteciler, parlamenterler, dini liderler, kanaat önderleri, uzmanlar ve akademisyenlerle yarı yapılandırılmış sorular içeren 78 derinlemesine görüşme yaptılar. Araştırmacılar ayrıca mağaza, cami ve toplu taşıma araçları gibi farklı ortamlarda karşılaştıkları kişilerle sohbet ederek ve sivil toplum örgütlerinin düzenlediği çeşitli toplantılara gözlemci olarak katılarak gözlemlerini raporladılar.

Araştırma, Almanya'da, Türkiye Cumhurbaşkanlığı seçimlerine düşük katılım oranının olası nedenlerini beş kategoride incelemektedir. Öncelikle, yurtdışında oy kullanabilmek için, yurtdışı seçmen listesine kaydolmak gerekmektedir. 6 aydan uzun bir süreyle yurtdışında yaşayan ve ikamet ettikleri ülkedeki bir konsolosluk veya büyükelçilikle bağlantısı olanlar yurtdışı seçmen olarak kaydedilebilmektedir. Kayıtlı olmayanların oy kullanma hakkı yoktur. Bir diğer önemli sorun, internet üzerinden yapılan randevu başvurularında yaşanan zorluklardır. 31 Temmuz 2014 Perşembe günü başlayan ve 3 Ağustos 2014 Pazar akşamüstü sona eren seçimlerde oy kullanmak isteyen vatandaşların, bu tarihler arasında belli bir gün ve saat için randevu almaları gerekmektedir. Bu zorunluluk, bilgisayar kullanıcısı olmayı ya da bilgisayar kullanan kişilerden yardım almayı gerektirmiştir. Bir çok kişi, YSK seçim sitesinden oy kullanmak üzere randevu gün ve saati almasına rağmen, teyit almadan sistemden çıktığı için randevu kaydı gerçekleş-

memiştir. Teyit alanlardan, sistemin verdiği teyitte belirtilenden farklı bir gün ve saatte seçim sandığına gidenlerin oy kullanmasına izin verilmemiştir. Bazı durumlarda, sistemin verdiği teyit ile sandık başında görünen randevu gün ve saatindeki farklılar nedeniyle de oy kullanılmamıştır. Bazı durumlarda sistem aynı ailenin üyeleri için farklı günler belirlemiştir. Yerleşim birimlerine uzak noktalarda kurulan seçim sandıklarına gidecek vatandaşların bir bölümü, seyahatin masraflı olması ve çalışanların işten izin almaları gerektiği için oy kullanamamışlardır. Yurtdışında kullanılan oyların, Türkiye’de 10 Ağustos 2014 Pazar günü yapılan seçimlerin akşamında sayılmak üzere Türkiye’ye nakledilmesi nedeniyle sayım sistemine karşı duyulan güven eksikliği bir diğer sorun olarak tespit edilmiştir. Görüşmeye katılan pek çok kişi, oylarının nasıl sayıldığını görmeyi tercih edeceklerini belirtmiş ve sisteme duydukları güvensizlik göz önüne alındığında, oy kullanmaktan kaçınmıştır. Almanya örneğinde düşük katılım oranının bir başka nedeni, Almanya’daki tatil sezonuna denk gelen seçimin zamanlamasıdır. Tatilde Almanya dışına çıkan ama Türkiye dışında bir yere gitmeyi tercih edenler oy kullanma olanağını kaçırmıştır. Görüşmelere katılanlara göre, yurtdışında yaşayan vatandaşların sorunları ile Türkiye’deki siyaset arasındaki kopukluk, seçimlere katılımdaki düşüklüğün bir diğer nedenidir. Araştırmanın bulgularına göre, Türkiye’deki siyasi partiler ve siyasetçiler, eğitim, Almanya toplumuna uyum ve ırkçılık konularına yönelik yeterli hassasiyeti göstermemektedir. Bu kopukluk, Türkiye genel seçimlerinde yurtdışından seçmenlerin de Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde (TBMM) temsil edilmesi sağlanarak giderilebilir. Yurtdışında yaşayan vatandaşların TBMM’de temsil edilmesi için bir kontenjan tahsis edilebilir ve yurtdışında yaşayan seçmenlerce bir veya iki milletvekili seçilebilir. Ancak bu konu henüz partilerin gündeminde yer almamakta veya kamuoyunda tartışılmamaktadır.

Raporun son bölümü, Almanya’daki yurtdışı seçmenlerin oy verme davranışları ve aday tercihleri konusunda fikir vermektedir. Bu araştırma, Almanya’da yaşayan birinci ve ikinci kuşak göçmenlerin Türkiye’deki siyaseti günlük takip ettiklerini, üçüncü ve dördüncü kuşakların, Türkiye’deki siyasetle pek ilgilenmediklerini ortaya koymuştur. Yurtdışında yaşayan seçmenlerin eğitim seviyesi arttıkça, Türk siyasetinden daha çok Almanya siyasetiyle ilgilendikleri gözlemlenmiştir. Araştırma sonuçları, ulusöteciliği teşvik etme bakımından çok önemli bir rol oynayan sivil toplum örgütlerinin (STÖ), yurtdışında yaşayan seçmenlere ulaşım onları harekete geçirme konusunda başarılı

olduğunu ortaya koymuştur. Bu kuruluşlar, vatandaşların internetten randevu alma ve seçim sandıklarına ulaşımında lojistik destek bile sağlamıştır. Bir diğer bulgu, kültürel kimliğin, Almanya’da gerçekleştirilen seçimlerde, oy verme davranışlarına yansımaları olmuştur. Görüşülen kişilerden kendilerini tanıtmaları istendiğinde, CHP ve MHP seçmenleri genellikle “Türk” olduklarını belirtmektedir. MHP destekçileri aynı zamanda Müslüman kimliklerini de vurgulamaktadır. MHP destekçileri Türk kimliklerini etnik bakımdan yorumlarken, CHP destekçileri ulusal kimliğe dayanan bir vatandaşlığa atıf yapmaktadırlar. AKP destekçileri ise kendilerini Türk kimliğinden önce Müslüman olarak tanımlamaktadır.

Bu araştırmada ele alınan başlıca sorular, yurtdışında yaşayan seçmenlerin Türkiye’deki siyaseti takip edip etmediği, 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde oy kullanıp kullanmadığı ve oy verme ya da vermeme nedenleri hakkındadır. Yurtdışında yaşayan seçmenlerden -özellikle de Almanya’da yaşayan Türkiye vatandaşlarından- oy kullarımlarına yönelik beklenti büyük olmakla birlikte katılımın çok düşük olduğu görülmüştür. Yurtdışından oy kullanımı konusunda yapılmış olan bilimsel araştırmalar, bu sonucun tahmin edilebilir olduğunu öne sürmektedir. Seçimlerin, seçmenlerin tatil dönemleriyle çakışması, randevu sisteminde yaşanan sorunlar, işten izin almanın getirdiği zorluklar, seçim noktalarına ulaşımın maliyeti, ve nihayet sisteme duyulan güvensizlik katılımın düşük olmasına yol açmıştır. Ayrıca, Türkiye’deki siyasetçilerin Almanya’da yaşayan vatandaşların günlük sorunlarına yeterli hassasiyeti göstermemesi de oy kullanmanın başka bir nedenini oluşturmuştur.

Bu sorunlar, yurtdışında uygulanacak seçim sisteminin iyileştirilmesi ve yurtdışında yaşayan vatandaşların genel seçimlerde temsil edilmelerini sağlayacak bir kanun/karar ile kısmen çözüme kavuşturulabilir. Yetkililer yurtdışındaki seçmen kitesine oy kullanma hakkının verilmesinin kazanç ve kayıplarını iyi değerlendirmelidir. Örneğin, Ağustos 2014 seçimlerinde seçmen katılımı, beklenenin aksine, çok düşük oranda gerçekleşmiş, buna karşılık oy kullanma imkânlarının oluşturulması çok masraflı olmuştur.

Önsöz	i
Özet	iii
Kısaltmalar	2
I. Giriş	3
II. Yurtdışından Oy Kullanma	5
III. Ulusaşırı Bağlamda Oy Kullanmak	8
IV. 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi Örneği	10
V. Almanya Örneği – Detaylı bir Analiz	13
VI. Saha Araştırmasının Bulguları	18
1. Seçimlerden önceki beklentiler:	18
2. Düşük katılım oranının nedenleri	20
3. Oy verme davranışları ve parti seçimi	26
a. Kuşak farklılıkları	27
b. Kadın Seçmenler	27
c. Eğitim seviyesine bağlı farklılıklar	28
d. Sivil toplum kuruluşlarının ve dini örgütlerin rolü	29
e. Kültürel Kimlik	30
f. Seçmenlerin tercihleri	31
Sonuç	33
Görüşme Listesi	35
Kaynakça	38

Kısaltmalar

ADD	Atatürkçü Düşünce Derneği
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
CDU	Almanya Hristiyan Demokrat Birliği
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
Die Linke	Sol Parti
HDB	Halkçı Devrimci Birliği
HDP	Halkların Demokratik Partisi
HUGO	Hacettepe Üniversitesi Göç ve Politika Araştırmaları Merkezi
IDEA	Uluslararası Demokrasi ve Seçim Destek Enstitüsü
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
NSU	Nasyonal Sosyalist Yer altı (Underground)
SGK	Sosyal Sigortalar Kurumu
TBB	Berlin-Brandenburg Türkiye Toplumu
TGB	Türkisches Gemeinde zu Berlin
TGD	Almanya Türk Toplumu
TRT	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
UETD	Avrupa Türk Demokratlar Birliği
YSK	Yüksek Seçim Kurulu

I. Giriş

Yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızdan oy kullanmak üzere kayıt yaptıran 530.135 kişi, 2014 Türkiye Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde oy kullandı. Oyunu sınır kapısında kullananların sayısı (297.340), ikamet ettiği ülkede oy kullananlardan (232.795) daha fazlaydı. Sınır kapılarında ve ikamet edilen ülkelerde kullanılan oylar toplandığında yurtdışında kayıtlı toplam 2.798.726 seçmenin %19'unun oy kullandığı görülür. Bu araştırma, 2014 Türkiye Cumhurbaşkanlığı Seçimi sürecini incelemekte ve yurtdışındaki seçmenlerin seçime katılım oranını etkileyen faktörleri analiz etmektedir. Araştırmanın odağını Almanya oluşturmaktadır. Almanya'da ikamet eden Türkiye vatandaşlarının oy verme alışkanlıklarını anlamak amacıyla yapılan araştırmada, bu bireylerin -sınırlı da olsa- siyasi tutumlarına da ışık tutulmaktadır. Bu araştırma, keşif niteliğinde bir vaka çalışmasıdır ve yurtdışında oy kullanımına dair daha ileri bir araştırma için hipotezler ve araştırma soruları oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu araştırmada elde edilen bulgular, araştırma ekibimizin, ülke dışında ikamet eden Türkiye vatandaşları ve onların siyasi tutumlarıyla ilgili olarak yurtdışından oy kullanımına dair daha sistematik ve karşılaştırmalı bir çalışma oluşturmasına yardım edecektir.

Yurtdışında oy kullanma, "bir devletin geçici ya da sürekli olarak ülke dışında yaşayan *seçmen kitlesinin* bir kısmının ya da tümünün oy hakkını ülke toprakları dışından kullanmasına imkân tanıyan kanun hükümleri ve usuller" (IDEA, 2007:248) olarak ifade edilir. Türkiye'de, yurtdışında ikamet eden vatandaşların oy kullanabilmesi ilk kez 1987'de, Seçimler ve Seçmen Kütükleri Kanunu'nda yapılan bir değişiklikle (Kanun No: 298, 26/4/1961) mümkün kılınmıştır ancak vatandaşlar oylarını sadece sınır kapılarında yer alan oy verme noktalarında kullanabilmekteydi (Okuy, 2014). Bu uygulama yurtdışında oy kullanma tanımına girmemekteydi zira yurtdışında ikamet eden vatandaşların oy verebilmek için Türkiye'ye gelmeleri gerekmekteydi.

"Anayasa'nın 67. Maddesinde 1995'te yapılan değişiklik (no. 4121), yurtdışında ikamet eden vatandaşların oy hakkını buldukları yerden kullanabilmelerine imkân tanıyacak yeni yasanın yolunu açmıştır. Bu değişiklik ayrıca bu hakka bir anayasal temel de kazandırmıştır. 1995'te Seçim Kanunu'nda yapılan değişiklik (no. 4125), Yüksek Seçim Kurulu'na (YSK) yurtdışında seçim düzenleme ve yönetim görevi de vermiştir. Bununla birlikte kanunda, seçimler yurtdi-

şında gerçekleştirilmeden önce 'fiili ya da yasal engellerle' karşılaşılması durumunda, sınır kapılarındaki mevcut seçim yönteminin sürdürülmesi gerektiği de belirtilmiştir. 1995 ila 2007 arasındaki dört genel seçimde, böylesi yasal ve fiili engellerin varlığı gerekçe gösterilerek sınır kapılarında oy kullanılması tek yöntem olarak benimsenmiştir. Türkiye'de kanun koyucular, yurtdışındaki seçmenin mektupla oy kullanmasının oy güvenliğine uygun olmadığını düşünmüştür. Ayrıca göçmenlerin ikamet ettiği ülkelerde sandık kurulması, rakip siyasi gruplar arasında protestolar ve çatışmalar yaşanmasından duyulan korkuya bağlı olarak bu ülkelerden bazılarının itirazıyla karşılaşmıştır" (Okyay, 2014).

Seçimler ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun 2008'de tekrar değiştirilerek, yurtdışında yaşayan Türkiye vatandaşlarının Türkiye'deki genel seçimlerde, cumhurbaşkanlığı seçiminde ve referandumlarda oy kullanması mümkün kılınmıştır. Bu değişiklikle dört oy verme yöntemi belirlenmiştir: postayla, sınır kapılarında, yurtdışındaki temsilciliklerde ve elektronik olarak. Türkiye Anayasa Mahkemesi, oy güvenliğini tehlikeye atabileceği gerekçesiyle postayla oy kullanmayı iptal etmiştir. "2011 genel seçimlerinden önce, hükümet yetkilileri, diplomatik temsilciliklerde oy kullanmayı mümkün kılarak gıyabında oy kullanma uygulamasını hayata geçirmek için Almanya'yla devam eden görüşmeler olduğunu açıklamıştır. Bununla birlikte, Yüksek Seçim Kurulu'nun Şubat 2011 tarihli kararı (no. 120) 2011 seçimlerinde yurtdışında oy verme olasılığını ortadan kaldırmıştır. Kurul, bunun için yeterli altyapının bulunmadığını ve yurtdışından oy kullanma imkânının sadece Almanya'da sağlanmasının, Almanya'da yaşayan Türkiye vatandaşları ile diğer ülkelerde yaşayan Türkiye vatandaşları arasında eşitlik ilkesine aykırı bir muameleye yol açacağını ifade etmiştir. Seçim kanununun da Mayıs 2012'de yapılan son değişiklik (no. 6304), yurtdışından oy kullanma yöntemlerini belirlemiş (postayla oy kullanma imkânını iptal ederek), denizaşırı ülkelerdeki seçmenlerin kütüklerinin oluşturulmasını düzenlemiş ve yurtdışında seçimlerin düzenlenmesi ve yönetimi konusunda YSK ile diplomatik temsilciliklerin görevlerini listelemiştir" (Okyay, 2014).

Yurtdışından oy kullanımının yıllar içinde nasıl uygulamaya konularak geliştirildiğine dair yukarıdaki açıklama, bu süreçte Almanya'nın önemini gözler önüne sermektedir. Türkiye'den en büyük göçmen topluluğunun yaşadığı Almanya'da, hem kendi vatanında hem de ev sahibi ülkede siyasi açıdan etkin olan Türkiye vatandaşları mevcuttur

(Ehrkamp ile Leitner, 2003). Almanya’da ikamet eden Türkiye vatandaşlarının yaşamlarının iyileştirilmesi için kanunlarda ve düzenlemelerde değişiklik yapılması konusunda her iki ülkeye de baskı yapmak için geçmişte aktif biçimde çalışmış çeşitli göçmen dernekleri bulunmaktadır. Türkiye Vatandaşlık Kanunu’nda yapılan değişikliklerin bazıları, bu aktivizme örnek teşkil eder (Kadirbeyoğlu, 2009). Bu çalışma, yurtdışındaki seçmenlerin anavatanlarındaki siyasete karşı tutumlarını aydınlatma amacını taşımaktadır. Türkiye’deki siyaseti takip ediyorlar mı? 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi’ne katıldılar mı? Onları katılmaya teşvik eden neydi? Yurtdışında yaşayan seçmenler için vatandaşlık bir haklar ve ödevler bütünü müdür yoksa sadece bir kimlik midir?

Yukarıda söz edilen sorulara yanıt vermek ve yeni hipotezler üretebilmek amacını taşıyan bu raporda; II. Bölüm, küresel çapta yurtdışı oy kullanımına dair genel bir bakış açısı sunmakta ve yurtdışından oy kullanmanın mümkün ve istenen bir durum olduğuna dair artan bir eğilim olduğunu öne sürmektedir. III. Bölüm ulusötecilik kavramını ele almakta ve bunun göçmenlerin oy verme davranışlarına yansımaları hakkında kısa bir değerlendirme sunmaktadır. Türkiye’deki cumhurbaşkanlığı seçimlerine dair bilgiler veren IV. Bölüm’ü, Almanya örneğinin incelendiği bir bölüm izlemektedir. Saha çalışmasından elde edilen bulguların irdelendiği VI. Bölüm’ün ardından araştırmaya dair bir değerlendirme ve sonuç sunulmaktadır.

II. Yurtdışından Oy Kullanma

Günümüzde yurtdışında yaşayan vatandaşların, buldukları ülkeden oy kullanması uygulamasına giderek daha fazla devlet tarafından imkân tanınmaktadır. Uluslararası Demokrasi ve Seçim Desteği Enstitüsü (Uluslararası IDEA) ile Meksika Federal Seçim Enstitüsü tarafından ortaklaşa hazırlanan bir raporda, yurtdışından oy kullanma hakkının 115 ülkede mevcut olduğu bildirilmiştir (IDEA, 2007). Bu olgunun ardında yatan nedenlerden biri, göçmen gruplarının yurtdışında ikamet ederken kendi anavatanlarındaki seçimlerde oy kullanabilme hakkını kazanmak için yaptıkları baskıdır. Yeni iletişim teknolojileri, göçmenlerin anavatanlarıyla olan bağlarını canlı tutabilmelerine imkân tanımış (bkz. Faist ve Özveren, 2004) ve yurtdışında yaşarken anavatanları için oy kullanabilme taleplerinin gittikçe güçlenmesine yol açmıştır.

Yurtdışından oy kullanmaya imkân tanıyan ülke sayısının giderek artmasına rağmen, yurtdışında ikamet edenlerin anavatanlarında ya-

pılan seçimlerde oy kullanmalarını eleştiren görüşler de mevcuttur. Bunlardan en önemlilerini şöyle sıralamak mümkündür:

- 1) Yurtdışında ikamet eden seçmen, anavatanında gerçekleşen seçimlerde oy kullandığında verdiği oyun doğrudan sonucuna maruz kalmamakta ve buna maruz kalan kişilerden daha az sorumluluk taşıyabilmektedir;
- 2) Yurtdışında ikamet eden seçmen, anavatanında yapılan seçimlerde, aday tanıtımda yaşanabilecek aksaklıklar nedeniyle ihtiyaç duyduğu aday tanıtım bilgilerinden yoksun olabilir;
- 3) Yurtdışında ve birbirinden çok uzak yerlerde yaşamayı gönüllü olarak tercih eden seçmenlere ulaşmanın maliyeti, ülkede kalanlar için gereksiz bir yük oluşturmaktadır; ve
- 4) Seçim idarecileri, yetkilerinin kısıtlı olduğu yerlerde seçim sandığı gizliliği ve şeffaflık gibi konularla karşılaşabilmektedir” (Grace, 2007:38).

Bazı devletler, anavatanda ikamet etmeyen tüm vatandaşlarına sınırsız oy hakkı tanıırken, bazıları, yurtdışından oy kullanım hakkına yurtdışında yaşama süresine bağlı bir kısıtlama getirir. Örneğin İngiltere, on beş yıldan daha uzun bir süre kesintisiz olarak yurtdışında yaşayan vatandaşlarının yurtdışında oy kullanmalarına olanak tanımazken, Kanada’da bu süre beş yıldır (Grace, 2007:44).

Yurtdışından oy verme, milletvekili seçimlerinde, başkanlık seçimlerinde, referandumlarda ve yerel idare seçimlerinde uygulanmaktadır (Fierro, Morales ve Gratschew, 2007:16). Yurtdışından oy kullanımına imkân tanıyan 115 ülkeden 14’ü bunu sadece cumhurbaşkanlığı seçimleri, 31’i sadece milletvekili seçimleri, 20’si cumhurbaşkanlığı ve milletvekili seçimleri, 7’si cumhurbaşkanlığı seçimleri ve referandum, 11’i her üç tür seçim için, 6’sı cumhurbaşkanlığı, milletvekili ve yerel yönetim seçimleri ve 67’si milletvekili seçimleri ve referandumlar için uygulamaktadır. Yurtdışı oy verme işleminde uygulanan bir dizi yöntem vardır. IDEA’nın raporuna göre (Fierro ve diğerleri, 2007:23) bunlar şöyle sıralanır:

- diplomatik temsilciliklerde veya diğer belirlenmiş bölgelerde şahsen oy kullanımı;
- postayla oy verme;
- vekaleten oy kullanma;
- e-oylama; ve
- faksyla oy verme.

Seçmenlerin bulunduğu yere bağlı olarak, bu farklı yöntemlerin bir kombinasyonu kullanılmaktadır. IDEA raporunda (s. 23-24) yer alan istatistiklere dayanarak, oy kullanma çoğunlukla şahsen, posta yoluyla veya bu ikisinin karışımı olacak şekilde yapılmaktadır. Seçim kurulları, yurtdışındaki seçim organizasyonu maliyetlerini azaltmak adına sandık kurulması için gereken asgari seçmen sayısını belirleyebilir. Çok sayıda seçmenin olduğu bölgelerde kurul oylamanın rahatça gerçekleştirilebilmesi için salon kiralama yoluna gidebilir.

Yurtdışında ikamet etmeyen vatandaşların oy kullanabilmek için yurtdışı seçim bölgelerine kaydolması gerekmektedir. Ülke içindeki seçmenlerle karşılaştırıldığında seçimlere katılım genellikle düşük olmakla birlikte bazı durumlarda yurtdışı oylar seçim sonucunu önemli ölçüde değiştirebilmektedir – 2006’da İtalya’da gerçekleştirilen seçimler buna örnek teşkil eder (Fierro ve diğerleri, 2007:31). Düşük katılımın nedenleri “oy kullanma merkezlerinin coğrafi konumu, bilgiye ulaşım ve seçmen kaydı için gerekli lojistik düzenlemeler” olarak tarif edilir (Fierro ve diğerleri, 2007:32). Yurtdışında seçim düzenlemenin yüksek maliyeti göz önüne alındığında düşük katılım oranları da düşünlerek seçim sandığı kurmanın uygunluğunu yeniden değerlendirmek yerinde olabilir.

Yurtdışı oylarını değerlendirme biçimi çeşitlilikler göstermektedir: Bazı durumlarda yurtdışı seçmenlerin oyları son ikamet yerlerinin seçim bölgesindeki oylara eklenirken, bazı ülkeler yurtdışında ikamet eden vatandaşları için özel seçim bölgeleri oluşturmaktadır (Grace, 2007). İkinci durumda, yurtdışında kullanılan oylar, her bir partinin nispi temsil sistemi içinde kazandığı toplam oya eklenir. Bazı ülkeler vatandaşlarına sadece yurtdışında oy kullanma hakkı sağlamakla kalmaz, anavatandaki yasama organlarında temsil hakkı da verebilir. Dünya çapında “onbir ülke – dört Avrupa (Hırvatistan, Fransa, İtalya ve Portekiz), dört Afrika (Cezayir, Angola, Cape Verde ve Mozambik) ve üç Amerika (Kolombiya, Ekvador ve Panama) ülkesi” (Fierro ve diğerleri, 2007:28) meclislerinde yurtdışında yaşayan vatandaşlarına meclise temsilci gönderme hakkı tanımıştır.

Grace (2007:50-51) yurtdışında oy verme uygulamasını düzenleyen seçim idare kurumlarının göz önünde bulundurması gereken unsurların bir listesini sağlamıştır:

- Seçmen olarak kaydolma imkânlarını azami düzeye çıkarmak;
- Yurtdışında ikamet eden vatandaşların kayıt, oy verme şartları

ve süreçleriyle ilgili yeterli ve zamanında bilgi sağlamak;

- Sadece hak sahibi seçmenlerin kaydedildiğinden emin olmak;
- Seçmenlerin kendilerini başka bireyler olarak tanıtmalarının ve/veya birden fazla oy kullanmasının önüne geçmek;
- Oy pusulalarının gizliliğini garanti altına almak;
- Yurtdışındaki seçmenlerin siyasi partiler, menfaat grupları veya ikamet ettikleri yerlerdeki hükümet temsilcileri veya büyükelçilik görevlileri tarafından belli şekilde oy kullanma baskısına uğramadıklarından emin olmak;
- Yurtdışındaki oy verme kural ve yöntemlerinin, ülke içindeki uygulamaları mümkün olduğunca yansıtacak şekilde olmasını sağlamak;
- Seçmen bilgisinin güvenliğini sağlamak;
- Seçim malzemelerinin ulaşımını güvenceye almak; ve
- Seçim gözlemcilerine erişimi garanti altına almak.

Bu bölümün özetlediği gibi, yurtdışından oy kullanımı dünya çapında önem kazanmıştır. Bauböck (2005) yurtdışında ikamet eden vatandaşlara sınırsız oy hakkı tanıırken yurtiçinde yasal olarak ikamet eden fakat vatandaş olmayanların oy hakkının olmadığı durumların etnik milliyetçilikle ilişkilendirilebileceğini söyler. Kadırbeyoğlu (2007), Avrupa’da yaşayan Türkiyeli göçmenler söz konusu olduğunda kabul gören; ancak Türkiye’de ikamet eden yabancılar için hiçbir tartışma ortamına imkân tanımayan hak temelli söylemlere gönderme yaparak, Türkiye’nin göçmenlerine karşı politikalarını “milli ulusötecilik” olarak adlandırmıştır.

III. Ulusaşırı Bağlamda Oy Kullanmak

Ülke toprakları dışında yürütülen bir seçimi ölçümleme deneyimi, göçmenlik araştırmalarında son on yılda büyük önem kazanan “ulusaşırı alanlar” ve “döngüsel göç” kavramları bağlamında incelenmelidir. Başka bir deyişle, her zaman mevcut olan ancak pek dikkat çekilmeyen Türk diasporası, birdenbire Türkiye’nin iç ve dış siyasetinde bir unsur olarak kendini göstermeye başlamıştır. 2014 seçimi, bu diasporanın etki alanını tanımlamamıza imkân tanıyan ek bir örnek oluşturmuştur. *Ulusaşırı alanlar kavramı*, belli bir ülkenin –bizim örneğimizde, gönderen ülke Türkiye’dir– siyasi, ekonomik ve kültürel ortamında gerçekleşen olayların hemen akabinde alıcı ülkede –bizim örneğimizde Almanya– yarattığı yansımaları anlamamıza imkân sağlar.

Bugün uluslararası siyaset, özellikle de toplumsal hareketlerle ilişkilendirildiğinde, yayılmaya, yerleşmeye ve dışsallaştırmaya yol açmaktadır (Donatella ve Tarrow, 2005).

Bunun dışında, dünün “bracero” ve/veya “misafir işçi” (gurbetçi) olarak bilinen uygulamalarının yeni bir versiyonu olan “döngüsel göç kavramı” son yıllarda ağırlık kazanmaya başlamıştır. Döngüsel göç, göçmenlerin sık sık memleketlerinden bir veya daha fazla hedef ülkeye, çeşitli sürelerle kalmak için gidebilmelerine imkân tanıyan bir durum olarak tanımlanabilir (Castles ve Özkul, 2014). Menşe ülkedeki kamuoyu ve ortam yurtdışında hissediliyor veya hiç dikkat çekmiyor da olabilir ve seçimlerin sonucu, seçim sandıklarının kurulduğu ülkenin yerel düzenlemeleri –kayıt, sandıklara gidiş ve geliş uzaklığı, vb.– kadar seçimin yapıldığı mevsime de bağlıdır.

Bugün Avrupa’da ve özellikle de 1960’tan bu yana çok sayıda Türkiye vatandaşının yaşadığı Almanya’da hayli karmaşık bir diaspora söz konusudur. Bu topluluk birinci, ikinci ve üçüncü kuşak işçilerin yanı sıra küçük ve büyük girişimciler, işadamları, sanatçılar ve meslek sahiplerinden oluşmaktadır. Almanya’da uzun bir süreden beri yaşamalarına rağmen bu kişiler, Alman vatandaşlığını kazansalar bile Türkiye’ye bağlı kalmaya devam etmektedirler. Söz konusu insanların Türk vatandaşlığı yeni biçimler almakta ve kendisini bir tür çok kültürlü kimliğe dönüştürmektedir.

Ulusasını bağların güçlü olduğu ve döngüsel göçün gerçekleştiği durumlarda, hem anavatanında hem de ev sahibi ülkelerde yapılan seçimlere yüksek bir katılım olması beklenebilecek bir sonuçtur. Erdoğan’ın (2014) Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi’nde (HUGO) yürüttüğü bir araştırmaya göre, Almanya’da ikamet eden üç milyon Türkiye vatandaşının üçte biri Alman vatandaşıdır. Türkiye’de kökleri olan bu 900.000 Alman vatandaşının 600.000’i Almanya’daki federal seçimlere katılmıştır (Erdoğan, 2014). Dolayısıyla Almanya’daki seçimlere katılım oranı Türkiye seçimlerine katılımdan daha yüksektir.

2014 Türkiye Cumhurbaşkanlığı Seçimlerine Almanya’daki katılım oranı yüzde 8,15’tir ve Almanya’da kayıtlı seçmenlerin yüzde 10,79’u sınır kapılarında oy kullanmıştır. Bu da Almanya’daki toplam seçmen katılım oranının yüzde 18,94 olduğunu ortaya koymaktadır. Düşük katılım oranı, önceki bölümün açıkladığı üzere, yurtdışında gerçekleştirilen bir seçim için beklenmedik bir sonuç değildir. Katılımın dü-

şük olmasının muhtemel nedenleri VI. Bölüm’de ele alınmıştır. Ev sahibi ülkelerdeki bu düşük katılım oranı, medya tarafından Türkiyeli göçmenlerin kendi ülkelerinin siyasetiyle gidip oy verecek kadar ilgilenmedikleri ve Almanya ile Avusturya örneklerinde olduğu gibi, ev sahibi ülkelerin toplumlarına uyum sağladıkları şeklinde yorumlanmıştır. Ancak Almanya ile Türkiye arasındaki uluslararası bağların dik-kate değer ölçüde yoğun ve kapsamlı olduğu bilinmektedir (Faist ve Özveren 2004; Østergaard-Nielsen, 2003). Bu nedenle düşük katılım oranı, Türkiye’yle olan ilişkilerin ve anavatana bağlılığın zayıflığı olarak yorumlanmamalıdır.

IV. 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi Örneği

Parlamentele sistemle yönetilmekte olan Türkiye’de 2014’e dek cumhurbaşkanı Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki milletvekilleri tarafından seçildi. Türkiye’de cumhurbaşkanı, bir parlamentele sistem içindeki törensel görevlerden fazlasını üstlense de cumhurbaşkanı seçimi için doğrudan oylamanın uygulanması, Türkiye’de cumhurbaşkanının görevlerini değiştirmeye gerek kalmaksızın başkanlık sistemine doğru yönelme olarak yorumlandı. Seçime üç aday katıldı. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) adayı olan ve cumhurbaşkanı seçilene dek Türkiye Başbakanı olarak kalan Recep Tayyip Erdoğan, kampanya yapmak için geniş imkânlarla sahipti. Tek bir aday üzerinde anlaşılan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), İslam İşbirliği Teşkilatı eski Genel Sekreteri Ekmeleddin İhsanoğlu’nu aday gösterirken; Kürt hareketiyle ilişkisi olan Halkların Demokratik Partisi (HDP) cumhurbaşkanlığı için Selahattin Demirtaş’ı aday gösterdi. Yüksek Seçim Kurulu (YSK), ilk turda bir adayın oyların çoğunluğunu alamaması halinde, ikinci bir tur oylama yapılacağını duyurdu. Seçimlerin ilk turu 10 Ağustos 2014’te Türkiye’de gerçekleştirildi ve yurtdışındaki seçmenler ya 26 Temmuz-10 Ağustos tarihleri arasında sınır kapılarında ya da ev sahibi ülkelerde kurulan sandıklarda 31 Temmuz-3 Ağustos 2014 tarihleri arasında oy kullandılar.

Yurtdışında seçmen olarak kaydedilen toplam 2.780.739 Türkiye vatandaşı vardı ve Türkiye toprakları dışında toplam 1.186 seçim sandığı kuruldu. 17.987 yurtdışı seçmenine ise bir oy verme merkezi tahsis edilemedi çünkü belirli sebeplerden ötürü sandık kurulmayan ülkelerde yaşıyorlardı ve ancak sınır kapılarında oy verme imkânları vardı. Her ülkedeki seçmen sayıları farklıydı (bkz. aşağıda Tablo 1) ve

yurtdışı seçmenlerin yoğun yaşadığı bölgelerde YSK'nın atadığı idareciler ve yurtdışındaki temsilcilikler oylamanın yapılabilmesi için salonlar kiralandılar. Bundan başka, bütün seçmenlerin aynı gün gelmesinin önüne geçmek için, YSK, her bir seçmenin internette randevu sistemine girerek (*Oy Verme Günü Belirleme Sistemi* - randevu.ysk.gov.tr) seçimin birinci ve ikinci turu için oy vereceği bir tarih seçmesini öngören bir randevu sistemi kurdu. Sistem, randevu almayan herkese belli bir tarih ve saat belirledi. Ancak, yurtdışındaki seçmenler şayet YSK'nın internet sayfasına girmedilerse bu tarih ve saat detaylarını öğrenemediler.

Tablo 1 seçmen sayısını ve kayıtlı yurtdışı seçmenlerin en fazla bulunduğu ülkelerdeki yurtdışı oy verme merkezlerinde kullanılan toplam oy sayısını göstermektedir. Bu örnekler arasında ev sahibi ülkede en yüksek katılım Kuzey Kıbrıs'ta olmuştur ve bu oran ABD'deki katılım oranından biraz daha yüksektir. Genel olarak, bu ülkelerdeki katılım oranları yüzde 6,41 ila yüzde 12,09 arasında seyretmiştir. Kayıtlı yurtdışı seçmenlerden bazıları sınır kapılarında oy kullanma imkânı bulunmuş olsa da, sınır kapılarında oy kullananlar eklendikten sonra bile genel katılım oranı yüzde 19'dan fazla değildir. Her ne kadar yurtdışı oy kullanmada düşük katılım oranı bekleyen gözlemciler ve siyasi partiler için bu durum şaşırtıcı olmuştur. Almanya'da yürütülen nitel saha araştırmasına dayanarak, bu sonuçla ilgili olası açıklamalardan VI. Bölüm'de söz edilecektir.

Dört araştırmacı, bu keşif araştırmasına veri toplamak için 4-23 Ağustos 2014 tarihleri arasında, sivil toplum liderleri, gazeteciler ve parlamenterlerden dini liderlere, fikir liderlerine, uzmanlara ve akademisyenlere kadar Türkiye göçmenleri ve Alman vatandaşlarından oluşan bir yelpazede, derinlemesine, yarı-yapılandırılmış toplam 78 görüşme yapmak için Almanya ziyaretinde bulunmuşlardır. Araştırmacılar, ayrıca mağaza, cami ve toplu taşıma araçları gibi farklı ortamlarda karşılaştıkları kişilerle sohbet edip sivil toplum örgütlerinin düzenlediği çeşitli toplantılara gözlemci olarak katılmışlardır. Görüşmeye katılanlara ulaşmak için kartopu örnekleme kullanılmıştır. Görüşülenlerin çeşitliliğini artırmak için farklı kesimlerden kişilerle iletişim kurulmuştur. Görüşmelerden bazıları Almanca yapılırsa da çoğunluğu Türkçe gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1. En yüksek kayıtlı seçmen sayısına sahip ülkeler için kayıtlı seçmen sayısı, kullanılan oy ve katılım oranları.

	Seçmen sayısı	Kullanılan toplam oy	Ev sahibi ülkedeki seçim sandıklarında seçmen katılım oranı (%)	Sınır kapılarında seçmen katılım oranı (%)
Almanya	1.383.040	112.705	8,15	10,79
Fransa	298.839	24.970	8,36	11,57
Hollanda	240.315	17.338	7,21	13,30
Belçika	127.514	8.067	6,33	13,71
Avusturya	105.478	10.507	9,96	11,54
KKTC	92.171	11.144	12,09	4,85
İsviçre	88.748	8.790	9,90	13,00
ABD	88.555	10.450	11,80	5,43
İngiltere	79.614	5.105	6,41	8,06
Avustralya	40.406	4.254	10,53	2,19

Yurtdışında kurulan sandıklardaki katılım oranları, Türkiye'deki katılım oranlarına nazaran hayli düşük olsa da Türkiye'nin yurtdışında yaşayan vatandaşları bugüne kadar yapılmış seçimlerde de sınır kapılarında yüzde 10'dan düşük bir katılım oranı göstermiştir. Tablo 2'nin gösterdiği üzere, 2007 Genel Seçimlerinde sınır kapılarında kurulan sandıklardaki katılım oranı yüzde 8,88 iken 2010'daki referandum oylamasında bu oran yüzde 7,68'e düşmüştür. 2011'deki genel seçimlere katılım oranı ise yüzde 5,03'tür. 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinin Ağustos ayında yapılması ve pek çok göçmenin tatiliyle çakışması nedeniyle, muhtemelen, vatandaşların oylarını kullanmak üzere sınır kapılarını tercih etmelerine bağlı olarak sınır kapılarındaki oy verme merkezlerinde katılım oranı yüzde 10,62 olmuştur.

Tablo 2. Önceki seçimlerde ve referandumda sınır kapılarındaki oy verme merkezlerinde katılım oranları

	Seçmen katılımı
2007 Genel Seçim	% 8,88
2010 Referandum	% 7,68
2011 Genel Seçim	% 5,03
2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi	% 10,62

V. Almanya Örneği – Detaylı bir Analiz

Türkiye’den Almanya’ya göç 1960’larda başlamıştır. Almanya’daki savaş sonrası ekonomik patlama işgücü sıkıntısına yol açmış ve bu da Yunanistan, İspanya ve eski Yugoslavya gibi Güney Avrupa ülkelerinden yabancı işgücü alımıyla giderilmiştir. Bu bağlamda 1961’de sonuca bağlanan iki taraflı bir Alman-Türk işçi alımı anlaşması imzalanmış (*Anwerbeabkommen*) ve İstanbul’da bir Alman İrtibat Ofisi açılmıştır (Abadan-Unat, 2011:11). Almanya’da yabancı işçilerin işe alınması, daimi bir göçmen politikasının bir parçası olarak planlanmamıştı. Daha çok *Gastarbeiter* (misafir işçi) denen kişiler, rotasyon ilkesine göre geçici olarak Almanya’ya kabul edilmekteydi. Ancak, Meksika-ABD Bracero Programı örneğinin de gösterdiği gibi, Almanya’nın misafir işçi politikasının sonucu da “geçici yabancı işçiden daha kalıcı bir şey olmadığına” ya da geçici göçmenlikten daha kalıcı bir şey olmadığına altını çizmiştir (Martin, 2001). 1961’de Almanya’da toplam nüfusun %1’ine denk gelen 686.200 yabancı vatandaş varken, 2012’nin sonuna gelindiğinde 6 milyondan fazla yabancı vatandaş Almanya’nın toplam nüfusunun %8,2’sini oluşturmaktaydı (Abadan-Unat, 2011:8; BAMF, 2014:143). Türkiye vatandaşlarının sayısındaki artış daha da dikkat çekicidir: 1961’de, yani 53 yıl önce Almanya ve Türkiye *Anwerbeabkommen*’i imzaladığında Almanya’da toplam yabancı nüfusunun %1,2’sine denk gelen 6.700 Türkiye vatandaşı yaşıyordu; 2012’nin sonuna gelindiğinde ise Almanya’daki toplam yabancı nüfusunun neredeyse % 22’sini oluşturan yaklaşık 1,6 milyon Türkiye vatandaşı vardı (BAMF, 2014: 144).

Ancak unutmamak gerekir ki vatandaş(-olmayanlar) kriterine dayanan istatistikler, birkaç nedenden dolayı yanıltıcıdır. İlk olarak, “ya-

1 30 Ekim 1961

bancı vatandaşlık” göstergesi yurttaşlığa kabul edilme yoluyla “bayrak değiştiren” önemli sayıda göçmeni artık yabancı olarak saymaz. İkincisi, aynı göstergenin “yabancı vatandaşlığı”nın kişisel göçmenlik deneyimine denk düşmediği gerçeğini göz ardı etmesidir. Üçüncüsü, yabancı vatandaşların çocukları anne-babalarının göç ettikleri ülkelerde doğmuştur, yani ikinci ya da üçüncü olarak adlandırılan kuşaklar, eğer *ius soli* ilkesine dayanarak doğuştan vatandaşlık kazandıysa göçmen nüfusuyla ilgili toplanan verilere dahil edilmeyeceklerdir. Başka bir deyişle, yerliye karşı yabancı vatandaşlığı aşırı kapsayıcı olduğu kadar yetersizdir de. “Yabancı vatandaşlar” sayılırken, yurttaşlığa kabul edilmiş birinci nesil göçmenler göz ardı edildiği için yetersizdir ve şayet doğum yeri, sınır geçme bakımından göçmenlik deneyimini hiç yaşamamış olan ama söz konusu ülkede, yani Almanya’da “yabancı” olarak doğmuş ikinci ve üçüncü nesillerin vatandaşlık kazanmasını sağlamıyorsa aşırı kapsayıcıdır. Bu nedenle, 2005’ten beri Alman nüfus istatistikleri bir kriter daha barındırmaktadır: Bu da Almanya’da ikamet eden kişilerin vatandaşlık statüleriyle birleştirilen “göçmenlik geçmişi”dir (BAMF, 2014: 134ff).

Vatandaşlık kriterine göre neredeyse 1,6 milyon Türkiye vatandaşı Almanya’da yaşarken, “göçmenlik geçmişi”ne sahip kişilerin sayısı 3 milyona yaklaşmaktadır. En dikkat çekici bulgu ise “göçmenlik geçmişine sahip” bu 3 milyon kişinin %50,3’ünün Almanya’ya kesinlikle göç etmemiş ama o ülkede doğmuş kişiler olmasıdır (BAMF, 2014:138).

İster vatandaşlık ister “göçmenlik geçmişi” kriterini göz önüne alalım, Türkiyeli göçmenler, onların çocukları ve torunları Almanya’nın gittikçe artan çeşitlilikteki göçmen nüfusu içinde en büyük grubu oluşturur. Göçmenlik geçmişine sahip Türkiye kökenli nüfusun Almanya’daki artışı, 1970’lerin başındaki aktif işe alım politikalarının durdurulmasına rağmen devam etmiştir. 1973’te yaşanan petrol fiyatlarındaki aşırı artışı, Kuzey/Batı Avrupa ülkelerinde yaşanan şiddetli ekonomik gerileme izlemiş ve bu durum misafir işçilerin istihdam edilmesine yönelik politikaları önemli ölçüde değiştirmiştir. Almanya, ülkeye daha fazla misafir işçi kabulünü resmen durdurmakla kalmamış, halihazırda yerleşik durumda bulunan misafir işçilerin kendi memleketlerine dönmelerini özendirmeye çalışmıştır. Bu girişim birkaç nedenden ötürü başarısız olmuş, özellikle aile birleşmeleriyle ve Türkiye’deki 1980 askeri darbesinin ardından Türkiye’den –ağırlığını Kürtlerin oluşturduğu– silyasi mültecilerin iltica başvurularının da çoğalmasıyla, Türkiye vatan-

daşlarının sayısı artmaya devam etmiştir. Temelli Almanya'ya yerleşmiş göçmen nüfusundaki artışa rağmen, Almanya'nın "sürekli göçmenliğin olmadığı bir ülke" olma yönündeki resmi tutumu yıllar boyunca değişmemiştir.

İki ülke arasındaki sıkıntılı göçmenlik ve uyum meselesinin Türkiye tarafına gelince, öncelikle 1961 tarihli Alman-Türk *Anverbeabkommen* Anlaşmasının Türkiye devletinin kontrolündeki "işgücü ihracatı" için memnuniyetle karşılanan bir seçenek oluşturduğunu vurgulamamız gerekir (Abadan-Unat, 2011:11). Başka bir deyişle, Almanya'daki işgücü sıkıntısı diğer ülkelerin yanı sıra Türkiye'den de yabancı işçilerin istihdamına bir talep oluştururken, "vasıfsız işçilerin" yurtdışına gönderilmesi ya da ihraç edilmesi (Abadan-Unat, 2011:12), Türkiye'nin işsizlikle baş etmesi için çok iyi bir seçenek oluşturmuştu. Uzun vadede, 1970'ler ve 1980'lerde Türkiye için özellikle önemli olan dövizin yanı sıra göçmenlerin Türkiye'ye yatırımları ve Avrupa Birliği'nde ikamet eden Türkiye vatandaşlarının lobi yapma potansiyelinin artması da Türkiye'de birbiri ardına gelen hükümetlerin yurtdışındaki vatandaşlarından "asimile" olmamalarını ve anavatanlarıyla bağlarını sürdürmelerini istemelerine yol açmıştır. Aynı zamanda Almanya'ya yerleşmiş olan Türkiye vatandaşları, Türk siyasetçiler tarafından Alman vatandaşlığına başvurmaya teşvik edilmişlerdir.

Göçmenlerin yurttaşlığa kabulüyle ilgili olarak, uzun yıllar boyunca Alman vatandaşlık politikası 1913'ün "*Reichs- und Staatsangehörigkeitsgesetz*" ine dayanmıştır (Hailbronner, 2012; Davy ve Çınar, 2001). 1913 tarihli bu kanun, *ius sanguinis*, yani köken/soy ilkesine dayanıyordu; yetişkinlerin vatandaşlığa kabul edilmesi için en az 10 yıl Almanya'da ikamet etmiş olmaları gerekiyordu. İstisnalar haricinde, çifte/çoklu vatandaşlık yasaktı. Ayrıca, yabancılara Alman vatandaşlığının verilmesi bir "kamusal yarara" hizmet etmeliydi. Bunun yanı sıra Alman vatandaşlığının verilmesi "*Einordnung in deutsche Lebensverhältnisse*" – adayın Alman yaşam tarzına uyum sağlamış olmasını gerektiriyordu (Çınar, 1994:9). Diğer Kuzey/Batı Avrupa ülkeleriyle kıyaslanınca, Alman Vatandaşlık Kanunu ve politikası özellikle kısıtlayıcıydı. Bu durum Almanya'da doğup büyümüş "yabancılar"ın sayısının sistematik bir şekilde artmasına sebep olmuştu (Hailbronner, 2012:3).

1980'lerin sonu/1990'ların başından itibaren Alman Vatandaşlık Kanunu'nda reform yapılması ihtiyacı, siyasi gündemin önemli bir ko-

nusu haline geldi. İki özel husus, yani Almanya'da doğan çocuklar için *ius soli*'nin uygulanması ile *çifte vatandaşlık* yasağının kaldırılması, birkaç yıl boyunca siyasetçilerin, gazetecilerin, akademisyenlerin, Alman vatandaşlarının ve göçmen derneklerinin zihinlerini meşgul etti. 1993'ten bu yana, Alman Vatandaşlık Kanunu kalıcı göçmenliğin zorluklarına yanıt vermek ve Almanya'da doğmuş milyonlarca "yabancı" vatandaş olarak entegrasyonunu sağlamak için birkaç kez değişikliğe uğradı. Bu bakımdan en önemli adım 1999/2000'de *ius soli* prensibinin sınırlı bir türünün Alman Vatandaşlık Kanunu'na dahil edilmesiyle atılmış oldu.

O günden bu yana Almanya'da yabancı anne-babadan doğan çocuklar (şayet ebeveynlerden biri çocuğun doğumundan önce 8 yıl boyunca Almanya'da yaşadıysa ve en az 3 yıldır sürekli oturma iznine sahip ise) Alman vatandaşı olma hakkına sahiplerdir. Bu yeni düzenleme aynı zamanda, Almanya'da doğuştan "çifte vatandaş" olabileceği anlamına da gelmektedir. Böylece, gittikçe artan çifte/çoklu vatandaşlık olaylarından kaçınmak için, bu yeni kanun aynı zamanda "opsiyonel model" (tercihli model) denen bir seçenek sunmaktadır. Hâlâ tartışılan bu çözüme göre, Almanya'da "çifte vatandaş" olarak doğan çocuklar, 18-23 yaşları arasında Alman vatandaşlığı ya da yabancı ebeveynlerinin birinden edindikleri vatandaşlık arasında seçim yapmak zorundadırlar. Bir çifte vatandaşın, yabancı vatandaşlığını tutmaya karar verdiğine dair beyanı Alman vatandaşlığını kaybetmesine yol açmaktadır. Dikkat edilmesi gereken husus, 23 yaşına kadar herhangi bir beyanda bulunulmadığı takdirde yine Alman vatandaşlığının otomatik olarak kaybedilmesidir. Bu nedenle, "opsiyonel model" in ne kadar anlamlı olduğu konusundaki tartışmalar sürmekte ve halen bu zorunlulukla ilgili değişiklik yapma amacı taşıyan ve doğumda edinilen çifte vatandaşlığın korunmasına imkân tanıyan bir kanun taslağı bulunmaktadır.²

Almanya'da "yabancı" olarak doğan çocukların sayısının gittikçe arttığı ve pek çok birinci nesil göçmenin Alman vatandaşlığına geçmesine engel olan çifte/çoklu vatandaşlık yasağı göz önüne alındığında, göçmen gruplarının, ev sahibi ülkelerdeki siyasi haklarını genişletmek amacıyla her iki uçta da değişiklik yapmak için hem Türk hem de Alman yetkililere yönelik lobi faaliyetlerinde bulunmaları normal karşılanmalıdır. İstenilen değişikliklerden biri, Türkiyeli göçmenlerin hakla-

2 Bakınız: "Entwurf eines Zweiten Gesetzes zur Änderung des Staatsangehörigkeitsgesetzes" Deutscher Bundestag, Drucksache 18/1312, 05.05. 2014.

rının çoğunu kaybetmeden Türk vatandaşlığından çıkabilmeleriydi: Bu durum, ünlü avukat Rona Aybay'ın sunduğu bir yasa teklifiyle mümkün kılındı ve vatandaşlık hakkından feragat eden yurttaşlara "mavi kart" verilmesi kararlaştırıldı. Bu kişiler böylece özellikle miras hakkı gibi önemli vatandaşlık haklarını kaybetmeden Almanya vatandaşlığına geçebilmektedirler.

Bu bakımdan, Türkiye'deki 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri kesinlikle bir dönüm noktası olmuştur. Yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarına ilk kez Türkiye'de gerçekleşen seçimlere katılma imkânı tanınmıştır. Yüksek Seçim Kurulu'nun 18 Mayıs 2014'teki bir kararını takiben, yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarının yurtdışında belirlenen merkezlerde oy vermeye yetkili olduğu beyan edilmiştir.³ Daha önce söz edildiği gibi, Türkiye kökenli en büyük göçmen nüfusu Almanya'da bulunmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye vatandaşlarından oluşan bu grubun oy verme davranışlarının gözlenmesi özellikle önemlidir. Almanya'daki Türk toplumunun "uyum sorunları"na dair hararetli ve uzun tartışmalar, Türk göçmen nüfusunun Almanya'da "*Parallelgesellschaft*" denen bir yapı oluşturma eğilimine dair tekrarlanıp duran iddialar ve onların Alman medya ve politikasıyla hiç ilgilenmedikleri söylemleri göz önüne alınırsa, önemli sayıda Türkiye vatandaşının bu yeni olanaktan yararlanma fırsatını değerlendirmesi beklenebilirdi. Gerçekten de seçimlerden önce bir dizi gazeteci ve politikacı "yurtdışı oylarının" 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi'nde belirleyici rol oynayacağı iddiasında bulunmuştur. Bununla birlikte seçimlerin hemen ardından, yurtdışında yaşayan ve bu "ilk-kez-elde edilen-hakkı" değerlendiren Türkiye vatandaşlarının sayısının son derece sınırlı olduğu ortaya çıktı. Bu durum, "ulusaşırı anavatan siyaseti"ne dair bilimsel varsayımlarımızı yeniden düşünmemiz gerektiği anlamına mı gelmektedir? Yoksa, "Almanya'daki Türkler" Almanya'ya yeterince entegre olduklarından Türkiye'deki siyaseti etkilemek için zaman ve enerji harcamakla artık ilgilenmemekte midir? Bu bağlamda önemli bir soru da seçmen katılımının aşırı düşük olmasında teknik/teknolojik engellerin ne ölçüde belirleyici olduğudur.

3 Almanya'da yedi merkez öngörülmüştür: Hessen'de, Rheinland Pfalz'da, Saarland'da ikamet edenlerin Frankfurt'ta; Berlin ve Brandenburg'ta oturanlar Berlin'deki Olympia Stadyum'unda; Nord-Rhein Westfalen'de ikamet edenler ya Essen'de ya da Düsseldorf'ta oy kullanabilmiştir; Bayyera'da oturanlar Münih'e, Baden-Württemberg'te oturanlar Karlsruhe'ye gitmek zorunda kalmışlardır.

VI. Saha Araştırmasının Bulguları

Tablo 3, Almanya’da oy verme merkezlerinde kayıtlı seçmen sayılarını ve seçmen katılım oranlarını göstermektedir. Almanya’daki seçmen katılım oranının yüzde 8,15 olması, 1.383.400 seçmenden sadece yaklaşık 112.705 seçmenin oylarını kullandığı anlamına gelmektedir. Ancak bu rakam, Almanya’da seçmen olarak kayıtlı bulunan ve oylarını sınır kapısında kullananların eklenmesiyle değişmiş, Almanya’da yaşayan Türkiye vatandaşlarının katılım oranı toplamda yüzde 18,94’e yükselmiştir. Bu bölüm, Almanya’daki düşük katılım oranlarının olası nedenlerini ele almaktadır. Öncelikle, siyasi partilerin ve gözlemcilerin yüksek bir katılım beklemesine yol açan faktörleri anlamak için seçimlerden önceki beklentilerin ayrıntılarına ineceğiz. İkinci olarak, düşük katılım oranının ardında yatan nedenlere bakacağız ve üçüncü olarak, Almanya’daki seçmenlerin oy verme davranışları ile parti üyeliklerine dair daha geniş bilgiler sunacağız.

Tablo 3. Farklı bölgelere göre Almanya’daki seçim sonuçları

	Recep Tayyip Erdoğan (%)	Selahattin Demirtaş (%)	Ekmeleddin İhsanoğlu (%)	Seçim Sandığı Sayısı	Seçmen Sayısı	Kullanılan Toplam Oy	Geçerli Oy	Seçmen Katılım Oranı (%)
Almanya	68,63	7,63	23,74	500	1.383.040	112.705	111.933	8,15
Berlin	54,43	10,96	34,61	51	140.521	11.133	11.067	7,92
Düsseldorf	72,72	6,87	20,41	92	254.886	23.739	23.517	9,31
Essen	79,44	5,31	15,25	78	214.561	17.692	17.589	8,25
Frankfurt	64,48	9,43	26,10	69	190.933	17.326	17.202	9,07
Hannover	65,76	10,3	23,94	66	182.493	10.223	10.167	5,60
Karlsruhe	70,14	7,82	22,03	81	224.678	18.660	18.544	8,31
Münih	64,52	4,74	30,74	63	174.968	13.932	13.847	7,96

1. Seçimlerden önceki beklentiler:

Başka yerlerde olduğu gibi Almanya’daki vatandaşların da ilk kez Türkiye’ye gelme zorunluluğu bulunmadan oy kullanma hakkı kazanımları bir seçime katılmaları bekleniyordu. Fakat katılım oranı bu beklentileri karşılamadı. Oy verebilme fırsatı elde etmekten kaynaklanan genel bir heyecan, araştırmaya katılan bazı kişilerce dile getirilmiştir. Örneğin, Hürriyet Berlin Ofisi temsilcisi, Türkiye seçimlerine katılmanın

yurtdışında yaşayan pek çok vatandaş için, onlara bir vatandaş olarak haklarını yaşama imkânı tanıdığından, içten bir dilek olduğunu söylemiştir. Bu vatandaşlardan bazılarının Alman vatandaşlığı bulunmaması dolayısıyla ne Almanya’da ne de Türkiye’de oy kullanabilmektedirler.

Berlin-Brandenburg Türkiye Toplumları (TBB) eski sözcüsü, kişilerin bir konu hakkında oyu aracılığıyla söz söyleyebilmesinin güzel bir duygu olduğunu belirtmiştir. Cumhurbaşkanının ilk kez vatandaşlar tarafından seçilmesi ve böyle bir seçime katılmanın tarihi bir deneyim olması gerçeğini de eklemiştir. Bu ciddiye alınma duygusu veya yurtdışında yaşayan bir vatandaş olarak önem arz etme, Almanya’daki diğer seçmenlerin bazıları tarafından da ifade edilmiştir. M. K. tarih boyunca sadece “Almanca” diye söz edilen nüfusun şimdi vatandaş olarak sayıldıklarını hissettiğini söylemiştir.

Görüşmelerimize katılanlar tarafından ifade edilen “oy verme yoluyla güçlenme” duygusunun hangi noktaya kadar müşterek ve genel bir duygu olduğu, gelecek seçimlerde daha yüksek bir katılım olasılığının habercisi olup olmadığı gözlenmeye devam edilecektir. Bununla birlikte, AKP hükümetinin “güçlü devlet” imajının önemli sayıda katılımcı tarafından içtenlikle benimsendiği görülmektedir. Özellikle seçimlerde Erdoğan’ı desteklediklerini ifade edenler, Türkiye’deki ekonomik büyümeye duydukları hayranlığı dile getirmiştir. Berlin’deki bir mağaza sahibi, AKP’nin başardığı pek çok altyapı projesini insanların nasıl görmezden geldiğini anlamadığını söylemiştir. Bir başka mağaza sahibi, Erdoğan sayesinde Türkiye’deki gayrimenkul yatırımlarının son 10 yıl içinde değerinin nasıl arttığını anlatmıştır. Yine Berlin’de küçük bir dükkânda çalışan genç bir kasiyer, Almanya’yla kıyaslayınca iş bulma şansı daha yüksek olduğu için Türkiye’ye dönmek istediğini belirtmiştir. Erdoğan sayesinde artık Türk kimliğinden büyük gurur duyduğunu da eklemiştir. Yılın yarısını Türkiye’de geçiren ve Köln’deki Kreub Strasse’de bulunan bir mağazanın sahibi, sağlık sistemi daha iyi işlediği için Türkiye’deki tıbbi tedaviyi tercih ettiğini söylemiştir.

Bazı katılımcılar, mutlaka Erdoğan’ın ya da Türkiye’deki mevcut hükümetin destekçisi olmasalar bile Alman tanıdıklarının güncel Türkiye siyasetini sık sık eleştirmeleri nedeniyle kendilerini Türkiye’yi ve siyasetini savunur bir durumda bulduklarını bildirmişlerdir. Köln’de yaşayan evli bir çift, B. – B. E., Erdoğan’ın Köln mitinginin pek çok Türk’ü stadyumun içinde ya da dışında olmaya zorladığını belirtmiştir. Her iki konumdan, daha doğrusu bir konum almaya zorlanmak-

tan rahatsızlık duymuşlardır. Erdoğan'ı desteklememiş ve mitinge de gitmek istememişlerdir, ancak Alman medyasının ve Alman tanıdıklarının Türkiye'nin demokrasi sorunlarıyla ilgili ağır eleştirilerinin hedefinde kalmaktan da rahatsız olmuşlardır. Çiftin ifadesi, sadece Türk oldukları için Türkiye'nin siyasi sorunlarına maruz kalmaktan rahatsızlık duyan belki de pek çok başka Türkiye kökenli kişilerin olduğunu göstermektedir. Bir çok kişi sürekli olarak, Türkiye'deki siyasi duruma ilişkin sorulara ve eleştirilere yanıt vermek zorunda kaldıklarını ifade etmiştir. Bu sorgulama, neler olup bittiğine dair samimi bir ilgiden kaynaklanabildiği gibi art niyetli yorumlar da içerebilmektedir – Türklere karşı olumsuz tavırlarını gösteremeyen kişilerin, bu duygularını Türk politikası hakkındaki düşünceleri aracılığıyla dile getirdiklerini hissetmişlerdir.

Türkiye politikasıyla ilgili bir konu da Türk siyasi arenasındaki kutuplaşmış pozisyonlar arasında bir taraf olmaktan duyulan rahatsızlıktır. B. ve B. ile yapılan görüşme, Almanlara yanıt verme rahatsızlığının yanı sıra Türklere arasındaki kutuplaşmaya da duyulan tepkiyi ortaya koymaktadır – Köln'deki miting sırasında "ya içeride ya da dışarıda" olmak zorunluluğu, çoktan belirlenmiş siyasi konumlar arasında bir taraf tutma baskısına örnek teşkil etmektedir. Diğer katılımcılar da Türkiye'deki kutuplaşmış siyasi ortamın, Almanya'daki Türklere arasında da görüldüğünü ifade etmişlerdir. TD Platformu başkanı, pek çok genç insanın bu kutuplaşmadan rahatsızlık duyduğunu ve platformlarının bu duruma bir alternatif oluşturma amacı taşıdığını söylemiştir.

Sonuçta, katılımcılar Türkiye siyasetiyle ilişki bakımından geniş bir yelpaze çerçevesinde fikir beyan etmişlerdir. Yurtdışından oy kullanabilme imkânı, Almanya ve diğer ülkelerde yaşayan Türkiye vatandaşlarının seçim tercihleri konusunda bütün siyasi aktörlerde beklentilerin doğmasına yol açmıştır. Ancak katılım oranı pek çok gözlemciyi şaşırtmış, genel oy verme prosedürü kadar kayıt sisteminde de sorunlar yaşanmış ve araştırmamıza katılanlar bu zorlukları dile getirmişlerdir.

2. Düşük katılım oranının nedenleri

Türkiye örneğinde, eğer altı aydan daha uzun bir süredir yurtdışında yaşıyorsa belli bir seçim bölgesine tabi bir bireyin yurtdışı seçmeni olarak kayıt yaptırması ve ikamet ettiği ülkedeki konsoloslukla/büyükelçilikle bağlantıya geçmesi gerekmektedir. Randevu sistemi kurulmadan önce yurtdışı seçim listesi ilan edilmiş ve orada kaydı bulunma-

yan bireyler kayıt olmak için sisteme başvurabilmiştir. Oy kullanılmamasının başlıca nedenlerinden biri, randevu sisteminden kaynaklanan zorluklardır. Sistemin belli bir ölçüde dijital beceri ve bilgisayar erişimi gerektirmesinin yanı sıra, kolay anlaşılabilir olmadığı da bildirilmiştir. Bazı katılımcılar, aynı ailenin üyelerine farklı oy kullanma tarihleri verildiğini, dolayısıyla oy verilecek yere gitmenin masraflarının arttığı söylenmiştir. Bazıları da oy kullanılacak tarihi belirten sistem çıktısını almayı unuttuğundan kendileri için belirlenen tarih ve saatte oy kullanamamışlardır. Yine de internet üzerinden randevu talebinde bulunmayanlar, sistem randevu almayanlar için de otomatik olarak bir tarih belirlediği için seçim sandıklarında oy kullanabilmiştir. Ancak seçmenlerin çoğu randevularından haberdar olmamış, randevu sistemi kapandıktan sonra sadece giriş yaparak bu otomatik belirlenen tarih ve saati öğrenebilecekken oylarını kullanamamıştır.

Katılımcılardan bazıları, randevu sistemiyle ilgili olarak konsolosluklarından zamanında ve yeterli bilgi alamadıklarından şikâyet etmiştir; bunun bir sonucu olarak da son başvuru tarihini kaçırmışlardır. Bununla birlikte, konsoloslukta görüşülen memurlar bunun aksi bir ifadeye bulunmuştur: Berlin Konsolosluğu'nda görüştüğümüz görevli, resmi prosedürü takip ettiklerini ve ellerinden gelen tüm yardımda bulduklarını, ama sistemle ilgili şikâyetlerin YSK'ya yapılması gerektiğini söylemiştir. Köln Konsolosluğu'ndaki Konsolos Vekili, konsolosluğun sistemlerine kaydolan herkesi bilgilendirdiğini ifade etmiştir. Randevu sistemiyle ilgili bilgiyi e-postayla göndermişler ve duyuruları internet sitelerinde yayınlamışlardır. Buna ek olarak, konsolosluktaki ve diyanetteki seçim koordinasyon ekibi, sandıkların (örneğin, Düsseldorf'taki ISS Dome) bulunduğu yerlerde seçim sistemine ve oy verme işlemine ilişkin sorulara yanıt sağlamıştır.

Köln Konsolosluğu'nda görüştüğümüz Konsolos Vekili, internetten randevu sisteminde yaşanan sorunları kabul etmiştir. Konsolosluğun seçimlerden önce ve seçimler sırasında yeterli bilgi ve desteği sağladığını, ancak seçmenlerin düşük eğitim seviyeleri ve sınırlı sosyal becerilerinin de sistemin etkin biçimde kullanılmasına bir engel oluşturduğunu söylemiştir. Seçimin yapıldığı yerlere olan mesafenin uzak oluşunun özel ulaşım düzenlemesi gerektirdiğini eklemiş; dahası, bu gidiş gelişin bir perşembe (31 Temmuz) ve bir pazar (3 Ağustos) günü arasında gerçekleştirilen oylama için işten bir gün izin alınmasını gerektirdiğini de eklemiştir. Oy verme lojistiğinin getirdiği masraf, pek çok vatandaşın karşılayabileceğinden fazla olmuştur. Bu ikinci zorluk, yani

seçim yerine ulaşımın lojistik maliyeti, pek çok katılımcı tarafından en büyük sorun olarak bildirilmiştir. Bir CHP İstanbul milletvekili, bazı vatandaşların seçim yerine gitmek için bir otobüs ayarlanmasını istediğini söylemiştir. Oy kullanmak için 400-450 km'lik bir yolculuk pek çok kişi için hem zorlayıcı hem de çok pahalıdır.

Dile getirilen üçüncü bir sorun, seçim sistemine duyulan güvensizliktir. Katılımcılardan bazıları oylarının kullandıkları yerlerde sayılmadığını, Türkiye'ye götürülmesi gerektiğini ve bunun onlarda bütün süreçten koparıldıkları duygusu uyandırdığını ifade etmiştir. Neden seçim sandıklarının açılıp sayılmasını izleyememişlerdir? Örneğin, Köln'den bazı katılımcılar seçim sistemine, özellikle de oyların Türkiye'de sayılmasına güvenmediklerini söylemiştir. Muhtemelen pek çok kişinin, oyların gönderilmesi ve sayılmasıyla ilgili buna benzer şüpheler dolayısıyla oy kullanmadığını öne sürmüşlerdir. Y.I., birçok insanın, Dışişleri Bakanlığı'na götürülen oyların kim tarafından sayıldığına dair soruları (şüpheleri) olduğunu ifade etmiştir. Benzer şekilde, diğer bazı katılımcılar da oyların taşıma sistemine dair şüphelerini dile getirmiş ve oyları taşıyan kişilere güvenilip güvenilemeyeceğini sorgulamışlardır.

Dile getirilen dördüncü bir sorun da seçimin zamanlamasıdır. Türkiye'ye benzer şekilde, yurtdışında yaşayan pek çok Türk vatandaşları tatillerini Temmuz ve Ağustos aylarında geçirmektedir ki bu tarihler randevu alma ve oy verme dönemleriyle çakışmıştır. Bazıları tatilde oldukları için başvurma imkânlarının olmadığını söylemiş, diğerleri ise oy verme zamanında uzakta bulduklarını belirtmişlerdir. Köln'de görüşülen kişilerden biri, bu zamanlamanın, tatilini Türkiye'nin dışında bir ülkede geçirenleri dışladığını belirtmiş ve bu kişilerin genel olarak nüfusun muhafazakâr veya dindar olmayan kesimlerine mensup olduklarını ifade etmiştir.

Başvuru ve oy verme sistemiyle ilgili bu lojistik sorunların ve güven meselesinin yanı sıra, Türkiye siyasetiyle olan "kopukluk" da, oy vermeye gitmemenin bir nedeni olarak gösterilmiştir. Düşük seçmen katılım oranının ardında yatan nedenler sorulduğunda, görüşülen kişilerin çoğu Türkiye siyasetinin Almanya'daki göçmen nüfusunun somut sorunlarına yeterince eğilmediği iddiasında bulunmuştur. Görüşmeye katılan kişiler, azınlık statüleriyle ilgili olarak Almanya'da karşı karşıya kaldıkları sorunların Alman siyaseti çerçevesinde çözülmesi gerektiğinin farkındadır. Bununla birlikte, Türkiye'nin siyasi yaklaşımının mevcut sorunların çözümüne katkı sağlamaktansa sürüp gitmelerine ne-

den olduğunu iddia etmişlerdir. Birinci bölümde tartışıldığı gibi, Türk siyasetindeki kutuplaşma ve yakın zamana dek oy verebilecek vatan-
daş kitlesi olarak ciddiye alınmamış olmak, oy vermemenin nedenle-
ri olarak ifade edilmiştir.

Bazı katılımcılar, iktidar partisi olan AKP'nin kimlik politikaları-
nın siyasi mitinglerde kitleleri harekete geçirme konusunda gerçek-
ten de başarılı olduğunu belirtmiştir. Bu anlamda göçmen toplumu-
nun beklentilerini yükselten, Türk hükümetinin Almanya'daki Türkiyeli
göçmenlere verdiği biçimsel tanıma olmuştur. Ancak, daha fazla so-
mut adım atılmamış olması genel bir hayal kırıklığı duygusu yarat-
mıştır. Özellikle de sivil toplum kuruluşlarında ve siyasette aktif olan-
lar, sürekli ortaya koydukları meselelere ve sorunlara şimdye dek sa-
dece soyut ve genel çözüm önerileriyle karşılık veren Türk siyasetçiler
tarafından büyük oranda göz ardı edilmekten şikâyetçidir. Türk siya-
setiyle ile Almanya'daki sosyal ve siyasi bakımdan örgütlü Türk göç-
menler arasında neredeyse hiçbir iletişim yokmuş gibi görünmektedir.
Almanya'daki Türkiyeli göçmen toplumundan görüşülen kişilere göre,
birbirleriyle ilişkili üç kategori altında incelenebilecek pek çok somut so-
run bulunmaktadır: Bu kategoriler eğitim, toplumsal uyum (entegras-
yon) ve ırkçılıktır. Bu sorunlara genel bir değerlendirme getirmeden
önce, Almanya'daki Türkiye vatandaşlarının karşılaştıkları sorunların
ve Türk siyasi partilerinin böylesi zorluklara çözüm bulma konusunda-
ki yetersizliğinin, genel seçimlerde yurtdışındaki seçmenlerin temsili-
nin sağlanarak çözülebileceğinin altını çizmeliyiz: Mecliste ülke dışın-
daki vatandaşları temsil edecek, yurtdışından seçmenlerin seçtiği bir
veya iki milletvekili olabilir. Ancak şu noktada böyle bir çözüm Türki-
ye'nin siyasi gündemine dahil değildir.

Almanya'nın, kültürel kaynakların eşit şekilde dağılımını sağla-
yacak koşulları oluşturmaktansa sosyal istikrarı amaçlayan, muhafaz-
zakâr eğitim sistemi yıllardır yerel Türk örgütleri tarafından eleştiril-
mektedir. Göçmen gruplarının eğitimde karşılaştığı sorunların ve do-
layısıyla sosyal devinimin, kültürel değil yapısal olduğu iddia edilme-
tedir. Almanya'nın üç kademeli bir orta eğitim sistemi bulunmaktadır;
bu sistem, öğrencileri akademik yeteneklerine göre uygun seviyeye
yönlendirir. *Gymnasium* en yüksek seviyedir ve öğrenciler burada eği-
timlerine üniversitede devam etmelerini sağlayacak lise diplomasını
elde ederler. *Realschule* daha az başarılı öğrenciler için tasarlanmıştır.
10. sınıftan sonra öğrenciler bir *Berufsschule*'ye (meslek okulu) gidip
çıraklık diploması alabilirler veya nadir durumlarda *Gymnasium*'a ge-

çiş yapabilirler. *Hauptschle* en düşük seviyedir. 10. sınıftan sonra öğrenciler, vasıfsız işçi olarak işgücüne katılırlar. Bu sistemin sorunu öncelikle, öğrencinin akademik kaderinin çok erken bir yaşta tayin edilmesidir. Böyle bir sistemde, toplumda imkânları kısıtlı olanlar daha düşük seviyede bir okula gitmeye mahkûm olabilmektedir. Bu durum, göçmenlik geçmişine sahip öğrenciler için de söz konusudur.

Türk göçmen kuruluşları, öğretmenlerin göçmen ailelere karşı olumsuz değerlendirmelerinin genellikle tamamen ırkçı önyargılara dayanmasa da kültürel bakımdan peşin hükümlü olabildiğine dikkat çekmiştir. Türk öğrenciler çok sık biçimde Alman akranlarına kıyasla daha yüksek standartlara göre değerlendirilmektedir. Bayan C.'nin (öğretmen) gözlemediği gibi, özellikle erkek öğrenciler eğitim sistemindeki ayrımcı uygulamaların hedefi olabilmekte, bu yüzden teknik/mavi yakalı bir iş edinmenin ötesine geçememektedir. Bunun nedeni, göçmen gençlerin potansiyel sorun olarak görülmesi ve durmadan yargılanmasıdır. Yıllar içinde, Berlin'deki Türk Topluluğu (TGB) gibi göçmen kuruluşları, bu ayrımcı uygulamalara karşı seslerini yükseltmiş, bunlarla ilgili raporlar yayınlamış ve Almanya'daki mevcut durumda hâlâ büyük şüpheyle karşılanan, eğitim sisteminde reform önerilerine desteklerini göstermiştir. Türk göçmen kuruluşlarının eğitim sistemine karşı bu yapısal sorunları ön plana çıkartan yaklaşımının aksine, Türk siyasi partileri bu konuyu çoğunlukla kültürel bakımdan ele almaktadır: Dinsel yönelimi olan partiler, Alman eğitim sisteminin muhtemelen Hıristiyan-eğilimli olmasının altını çizip bunu eleştirirken; buna karşılık laik partiler eğitimde Türk gençliğinin başarısızlığının, göçmen nüfusta "aydınlanmaya" karşı duyulan ilgisizlik olduğunu iddia etmektedirler. Benzer şekilde, Türk göçmen toplumunun, Türkçenin okullarda ikinci resmi dil olarak tanınması talebi de Türk siyasetçiler tarafından bir anti-asimilasyoncu muameleye maruz kalmıştır: Türk siyasetçiler, Türk dili eğitiminin Türk kültürünü korumak için gerekli olduğunu iddia etmektedirler, oysa ki Türk göçmen toplumu eğitimde ve daha sonra da iş piyasasında fırsat eşitliği için aynı şeyi talep etmektedir. Başka bir deyişle, Türk toplumunun Alman eğitim sisteminden talepleri, daha iyi bir sosyal ve siyasi katılım için Türk topluluğunu kapsayıcı bir yaklaşım ile ırkçılığa ve ayrımcılığa karşı genel bir mücadeledir.

Tayyip Erdoğan'ın kültürel ve anti-asimilasyoncu söylemi, kültürel siyasette AKP çizgisini desteklemeyen Alman siyasetçiler ile bazı Türk kuruluşları tarafından şiddetle eleştirilmektedir. Onların görüşüne

göre, böyle bir söylem siyasi entegrasyona zarar verici niteliktedir. Yine de Tayyip Erdoğan'ın anti-asimilasyoncu açıklamalarının Türk göçmen nüfusu içinde yankı bulması, en azından kısmen Almanya'daki göçmenlik söyleminin başarısızlığıyla açıklanabilir. Yapısal engeller ve ayrımcı uygulamalara rağmen, Türk ve Kürt göçmenler önemli bir kültürel sermayeye sahiptir. Almanya'daki Türk/Kürt toplumu artık sadece göçmen işçilerden oluşmamaktadır. Üçüncü ve -şimdiye dek- dördüncü kuşak göçmenler, kültürel ve sanatsal üretime ciddi katkılar sunmaktadır. Muhafazakâr CDU ve sosyalist LINKE dahil olmak üzere bütün partiler, Türk/Kürt kökenden gelen ve giderek sayıları artan siyasetçiler barındırmaktadır.

Bütün bunlara rağmen, entegrasyon başarısızlıkları Alman medyasında düzenli olarak manşetlere taşınmaktadır. Dolayısıyla olumsuz şiddet örnekleri, Türk göçmen nüfusunun sadece bir kısmı tarafından benimsenen ve eşitlikçi olmayan muhafazakâr dünya görüşleri, ve İslam'ın egzotik temsilleri genelleştirilmekte ve genel bir entegrasyon başarısızlığı gibi sunulmaktadır: Bu tür iddialar, "Görünüşe göre aynı değerleri paylaşmıyoruz" sonucunu beraberinde getirmektedir. Bundan dolayı haklı siyasi entegrasyon talebi tamamen bir kültürel entegrasyon sorunu olarak çarpıtılmaktadır ki bunu kültürel asimilasyondan ayırmak pek mümkün değildir. Dolayısıyla birçok katılımcı "entegrasyon" kelimesine itiraz etmiş ve entegrasyon kavramı yerine "katılım" kelimesini tercih ettiklerini belirtmiştir: Alman Toplumunun bütün üyeleri, anayasada belirtilen vatandaşlık görev ve sorumluluklarını yerine getirdikleri sürece, içinde yaşadıkları sosyal dünyayı biçimlendirmek için eşit haklara sahip olmalıdır. Başka bir deyişle, talep edilen siyasi entegrasyondur.

Siyasi entegrasyon veya katılıma böyle yaklaşmak, ırkçılıkla ve ırkçı/kültürel ayrımcılığın bütün biçimleriyle mücadele etmeyi de gerektirir. Türk/Kürt göçmenler toplumun farklı seviyelerinde, farklı biçimlerde ırkçılığa dayalı ayrımcılığa maruz kalmaktadır. İrkçi ayrımcılık uygulamalarının her tarafa yayılması durumunu gözler önüne sermek için Sol Parti'den bir milletvekili kendi yaşadığı bir deneyimi, diğer milletvekilleri meclis binasına fazla bir kontrol olmadan girebilirken, tanınmış biri olmasına rağmen kendisinden her girişinde kimliğini göstermesinin istenmesini örnek olarak sunmuştur. Almanya'da büyüyen ve kendini kültürel bakımdan Alman olarak hisseden sanatçı ve şair Z., ün kazandıktan sonra vatandaşlık durumunun göreceli olduğunu fark etmiştir: "Birdenbire Alman olmadığımı fark ettim; bana Türk et-

nik kökene sahip Alman demeye başladılar” ve acı bir ironiyle eklemiştir: “Artık daha dikkatli; bana göçmen geçmişi olan bir Alman diyorlar.”

Ancak, ayrımcılık uygulamaları hemen göze çarpmayan, öznel biçimlerle sınırlı değildir: Kısa süre önce İşgücü Araştırmaları Enstitüsü’nün yürüttüğü bir araştırma, iş başvurusu yapan ve Türk ismi taşıyan birinin iş piyasasında şansının Alman ismi taşıyan birinden daha az olduğunu ortaya koymuştur. İrkçiliğin aşırı bir biçimi ise cinayettir. Görüşmeye katılanlar, özellikle Nasyonal Sosyalist Yeraltı’nın (NSU) gerçekleştirdiği cinayetlerden endişe duymaktadır. Süreç, başta basit bir mafya çatışması olarak ele alınan seri cinayetlerde, devletin bu vahşi suçlardaki suç ortaklığını ortaya çıkarmıştır. İşlenen bu suçlar, Sosyal Demokrat Parti üyesi olan Sarrazin’in skandala yol açan kitabı *Almanya Kendini Yok Ediyor*’la bir üst seviyeye taşınmıştır. Sarrazin, entegrasyon politikalarından ziyade göçmenlerin kültürel geçmişleri ve dini inançlarından dolayı entegrasyona isteksiz olmalarının, entegrasyon politikasının başarısızlığına neden olduğunu iddia etmiştir. Tartışmasız, ırkçılığın en tehlikeli biçimi olan bu yaklaşım, Türk toplumu tarafından da aynı şekilde değerlendirilmiştir. Kitap potansiyel okur olarak orta sınıfları hedeflemekte ve ırkçı bir söylem benimsemektedir. Ancak Türk siyasetçilerin bu konu üstüne söyleyecek fazla da bir şeyi yoktur. Bu ırkçı söyleme karşı milliyetçi bir söylemle karşılık vermektedirler ki bu da somut ırkçılık sorununa herhangi bir çözüm sunmaz.

Türk siyasetçiler Almanya’daki vatandaşlara ve onların ihtiyaçlarına ciddiyetle yaklaşmayı amaçlıyorsa bu meseleler kesinlikle göz önüne alınmalıdır. Bu sorunlar ve bunların nasıl ele alınabileceği daha fazla saha çalışmasını gerektirmekte ve bu raporun kapsamının dışında kalmaktadır. Bundan sonraki bölüm, Cumhurbaşkanlığı Seçimi ve oy verme davranışlarına ilişkin bir analiz sunmaktadır.

3. Oy verme davranışları ve parti seçimi

Bu bölümde, seçimler sırasında seçmenlerin tercihleriyle ilgili farklı konular ele alınacaktır. Oy vermeye gidip gitmemelerinden bağımsız olarak, araştırmamızın katılımcıları, adaylar hakkındaki düşüncelerini dile getirmişlerdir. Önce, bu davranışları biçimlendiren daha geniş demografik unsurlar ele alınacak, ardından parti tercihlerine ilişkin analize yer verilecektir.

a. Kuşak farklılıkları

Görüşmelerde, Türk göçmenlerin ilk ve ikinci kuşak mensuları (40 yaş ve üstü) uydu alıcıları, internet ve sosyal medya aracılığıyla her gün Türk siyasetiyle ilgili bilgi aldıklarını ifade etmişlerdir. Üçüncü ve dördüncü kuşaklar kendilerini Türk'ten çok Alman olarak tanımlamakta ve bunun sonucu olarak Türk siyasetiyle daha az ilgilenmektedirler. Birinci ve ikinci kuşaklardan farklı olarak, Türkiye'yle yakın somut ilişkiler içinde olmak yerine Alman ve/veya Alman-Türk kültürü içinde sosyalleştikleri gözlemlenmiştir. Türkiye onlar için hâlâ kültürel seviyede önemli bir referans noktası teşkil etse de yalnızca kültürel kaynaklar onlara Türk siyasetiyle ilgilenmelerini sağlayacak yeterli motivasyonu sunmamaktadır. Türk siyasetiyle ilgilenen az sayıda üçüncü ve dördüncü kuşak göçmenler, genel parti politikasından ziyade Erdoğan'ın veya Demirtaş'ın liderliğine daha fazla yakınlık duymaktadırlar. Karizmatik niteliklere sahip bir aday sunamayan CHP ise genç nesillere ulaşma konusunda dezavantajlı konumda görünmektedir.

b. Kadın Seçmenler

Özellikle son dönemde evlilik, Türk göçmen kadınlar için Almanya'ya yasal biçimde yerleşebilenin birkaç yolundan biri haline gelmiştir. Aralarında vasıflı işçiler bulunsa da, çoğu Almanca dil becerilerinin yetersiz olması nedeniyle mesleki ve sosyal hiyerarşinin en düşük seviyelerinde, düşük ücretli vasıfsız işlerde çalışmaktadır. Göçmen kadınların çoğu çocuk bakıcılığı ve temizlik gibi ev içi işlerde çalışmaktadır.⁴ Bunun nedeni kısmen, Almanya'daki kadınların istihdam oranının artması dolayısıyla ev işlerinde çalışacak kişilere talebin artmasıdır.⁵ Anlaşılmalı evlilik yoluyla Almanya'ya hâlâ önemli sayıda kadın göç etmektedir. Aachen'de yapılan görüşmelerde, aileleri veya yakın çevreleri dışında kimseyle iletişime geçemeyen kadınların yaşadığı toplulukları yöneten birkaç dini tarikattan da bahsedilmiştir. Bu kadınlar genellikle Almanca öğrenememekte ve sosyal sisteme alışmakta zorluk çekmektedirler. Her bakımdan kocalarına bağımlıdırlar ve çocuklarının eğitimine yardımcı olma konusunda da sorunlar yaşarlar.

4 Ulutaş, Ç. 2013, "Almanya'yı Temizliyorum" 1: Almanya'da Göçmen, Kadın ve Temizlikçi Olmak, <http://calismatoplum.org/sayi37/ulutas.pdf>, erişim tarihi: 21 Ekim 2014

5 Mattes, M. 2009, "Female Labour Migration from the 1950s to the 1970s", <http://migrationeducation.de/22.1.html?&rid=129&chash=29ce7848beb64592d2d07e6813071f2c>, erişim tarihi: 21 Ekim 2014

AKP'ye oy veren Türkiyeli göçmen kadınlar, seçimlerden önce ve seçimler sırasında gösterdikleri katılımdan gurur duymaktadır. Erdoğan'a güçlü bir hayranlık beslemekte ve AKP'nin Türkiye'deki yaşam standartlarının önemli ölçüde yükselmesinde katkısı olduğunu iddia etmektedirler. Türkiye'deki akrabalarının partinin maddi yardımlarından, sağlık reformundan ve eğitimde yapılan reformlardan fayda sağladığını dile getirmektedirler. Kamusal alanda başörtüsünün serbestleşmesi ve bununla bağlantılı olarak, dindar Müslümanların yasal eğitim engellerinin kalkması AKP'nin başarıları olarak görülmekte ve olumlu karşılanmaktadır. AKP'ye oy veren muhafazakâr Türk kadınları çoğunlukla ev kadınlarıdır; ancak çalışıp bir dereceye kadar ekonomik özgürlük elde etseler de evdeki ataerkil ataerkil yapı korunmaya devam etmektedir.⁶

Başka partilere oy veren diğer kadınlar, AKP'nin kadın bedenini hedef alan ideolojik söylemini ve politikalarını eleştirmektedir. AKP'nin kadınlara uygulanan şiddet meselesine duyarsız kalmasını da eleştirmektedirler. AKP'yi destekleyen kadınlar gibi CHP seçmenleri de seçim sürecinde yoğun çalıştıklarını iddia etmektedir. Partilerinin seçimlere yönelik teknik hazırlıklar konusunda yetersiz kalmasını eleştirmektedirler. CHP destekçileri genellikle artık emekli olmuş ve zamanlarını siyasete adanmış iyi eğitilmiş kadınlardan oluşmaktadır. Etnik ve siyasi kimlik meseleleri HDP seçmenleri için çok daha öncelikli konulardır.

c. Eğitim seviyesine bağlı farklılıklar

Türk göçmenler Almanya'daki en büyük göçmen toplumunu oluşturmakla birlikte en düşük yüksek öğrenim mezuniyeti oranına sahiptir ve Alman eğitim sistemi içinde yer alan üst seviyelerdeki okullarda (Gymnasium ve Gesamtschule) çok düşük oranlarla temsil edilirler (Von Below, 2007). Türk göçmenler arasında eğitim başarısının çeşitli seviyeleri, nesle ve sosyal altyapıya bağlıdır. Almanya'daki Türk ailelerin çoğu işçi sınıfı geçmişinden gelmektedir ve yaşam standartlarındaki olası bir yükseliş, çocuklarını yüksek öğrenime yönlendirmelerinde en önemli kriter olarak görünmektedir. Saha araştırmasından elde ettiğimiz bulgular, yüksek öğrenim mezunu bireylerin Erdoğan'a oy vermeye daha az yatkın olduklarını ve Alman siyasetine Türk siyasetine göre daha fazla ilgi duyduklarını göstermektedir.

6 Nermin Abadan-Unat "Implications of Migration on Emancipation and Pseudo-Emancipation of Turkish Women (1977)" araştırmasında, ekonomik bağımsızlığa ulaşmanın Türk kadınlarını geleneksel ataerkilliğin etkilerinden korumak için yeterli olmadığını gösterir. Abadan-Unat, ekonomik özgürlük yanılmasının, Türk göçmen kadınlar arasında bir sahte-kurtuluş yarattığını iddia eder.

d. Sivil toplum kuruluşlarının ve dini örgütlerin rolü

Almanya'da Türk vatandaşları -Alman pasaportu olan ya da olmayan- tarafından oluşturulmuş ulusötesi çatı örgütlerinin sayısı artmış ve etkileri olağanüstü düzeyde güçlenmiştir. TGD sözcüsü, etkinliklerinin ulusötesi karakterini şu sözlerle anlatmaktadır: "Donanımımız Türk, yazılımımız Alman!"

Yaşar Aydın'ın yaptığı görüşmeler (Stiftung Wissenschaft und Politik, S 14, Eylül 2014) bu farklı derneklerin etkileri sınırlı olmakla birlikte, üç ana konuda birleştiklerini ortaya koymuştur:

- Türk göçmen toplumu içinde siyasi, ekonomik ve sosyal ilişkilerin sürdürülmesi ve güçlendirilmesi;
- Türk göçmenlerin kültürel kimliğinin korunmasını güçlü biçimde savunurken, birleştirici Alman değerlerine de destek verme kararlılığı;
- Türkiye'nin AB üyeliği.

Bu örgütlerden bazıları, oy verme yerlerine ulaşım sağlayarak ve internette bireylerin randevu almasına yardımcı olarak katılım oranlarına önemli etkilerde bulunmuştur. Bu örgütler yeni değildir. Nispeten köklü bir geçmişe sahiptirler (Amelina ve Faist, 2008). Ama zaman içerisinde etki alanları giderek artmıştır.

Türk siyasi partilerin Almanya'da örgütlenmesi yasal değildir. Bu yüzden bütün partiler, sivil toplum kuruluşlarının pankartları altında örgütlenir veya dini örgütleri propaganda amaçları için kullanır. Bir CHP parti üyesi, Berlin'de CHP Berlin Birliği adı altında örgütlenmelerini belirtmiştir. CHP'nin Almanya'daki seçmenleri örgütlenme girişimi nispeten yeni bir durumdur. Bu parti üyesine göre, idareciler son iki yıldır Avrupa'nın her yanındaki insanlarla buluşmaktadır. Diyalog ortakları genellikle bölgesel, dini ve etnik toplumlar temelinde örgütlenen derneklerdir. CHP destekçileri, seçim kampanyasında pek başarılı olamadıklarını kabul etmektedir. HDB (Halkın Devrimci Birliği) ve ADD (Atatürkçü Düşünce Derneği) gibi kuruluşlar CHP'ye destek vermiştir. Ancak oy verme davranışı üstündeki etkileri sekterlik ve örgütsel noksanlıklar dolayısıyla hayli sınırlıdır. Görüşülen kişilerin çoğu öz-eleştiri olarak, örgütlenmek için öncelikle yeni taktikler geliştirmeleri gerektiğinden söz etmiştir. Örneğin, A.I.'ya (HDB üyesi) göre, bölgesel, dini ve etnik gruplardaki bireylere ulaşmak çok zordur. CHP parti üyesi, seçim propagandasında sosyal medyayı kullanmakta başarısız olduklarını kabul etmektedir. CHP destekçileri, seçim yenilgilerinin nedeni-

ni, en azından kısmen, Ekmeleddin İhsanoğlu'nun sürpriz adaylığında görmektedir. Bir CHP parti üyesine göre, bu adaya oy verenler aynı zamanda bu tercihlerinden dolayı tereddüt etmişlerdir. Bu da kendilerini partiyle tam olarak özdeşleştiremeyen insanları harekete geçirme zorluğuna yol açmıştır. Alevi dernekleri ise AKP'ye destek vermiştir ama yine de CHP'ye oy vermekte de tereddüt etmişlerdir ve görüşmeye katılanların çoğuna göre bunun nedeni İhsanoğlu'nun adaylığıdır. Nihayet, partinin ulusalcı-Kemalist ve elitist tabanı (çoğunlukla ADD çevresinde örgütlenenler) AKP'nin "yozlaşmış yöntemlerini" eleştirmekte ve seçmenin "cehaleti"nden söz etmektedir ve bu unsurları yenilgilerinin ardında yatan ana nedenler olarak görmektedir.

AKP kendine yakın iş çevrelerini mali açıdan destekleyen UETD (Avrupalı Türk Demokratlar Birliği) adlı yeni bir dernek etrafında örgütlenmektedir. Aynı zamanda AKP'ye yapılan yardımlar başlıca Milli Görüş ve yerel camiler etrafında örgütlenen gelenekçi kurumlar tarafından gelmektedir. Fethullah Gülen Cemaati'ne yakın olduğu iddia edilen TGB (Türkisches Gemeinde zu Berlin) gibi örgütlerin herhangi bir partiye destek verip vermediğini söyleyebilmek mümkün değildir. Yine de AKP'ye karşı yapıcı, ötekileştirmeyen bir dil kullanma konusunda çok dikkatli oldukları söylenebilir.

HDP sadece Kürt kökenli destekçilerini harekete geçirme konusunda değil, aynı zamanda Türk ve hatta Alman solundan olan kişileri de kendine çekmekte oldukça başarılıdır. Die Linke Partisi, Demirtaş'ın adaylığını açık biçimde desteklemiştir ve en azından Berlin'de Demirtaş posterleri diğer adaylardan daha fazla görünür olmuştur. Görüştüğümüz bir CHP parti üyesine göre, camilerde bile Demirtaş destekçileri çok başarılı bir şekilde örgütlenmiştir. Bazı kişiler, CHP konusunda hayal kırıklığına uğrayan Alevi seçmenlerin de Demirtaş'a destek olduklarını iddia etmektedir.

e. Kültürel Kimlik

Kültürel kimlik, Almanya'daki seçmenlerin siyasal tercihleri ve oy verme pratikleri açısından önemli bir rol oynamaktadır. Görüştüğümüz kişilerin kendilerini tanıtmaları istendiğinde, CHP ve MHP seçmenleri genellikle "Türk" olduklarını belirtmişlerdir. Bu arada göze çarpan, MHP destekçilerinin genellikle Müslüman kimliklerini de vurgulamalarıdır. MHP destekçileri Türk kimliklerini "etnik" açıdan yorumlarken, CHP destekçileri bunu "ulusal kimlik" bazında bir vatandaşlık olarak tanımlama eğilimindedirler. AKP destekçileri ise kendilerini

Türk kimliğine atıf yapmadan önce Müslüman olarak tanımlama eğilimindedirler. Başka bir deyişle Müslümanlık, AKP destekçileri için daha öne çıkan bir kimlik kategorisidir; bununla birlikte Türk kimliklerini de Müslümanlık kategorisiyle ilişkilendirdikleri görülmektedir.

Almanya'daki Türkiye kökenli seçmenler içinde en önemli ayırım, kendilerini laik olarak tanımlayanlar ile dindar-muhafazakâr olarak tanımlayanlar arasındadır. Laik olduklarını belirten kişiler, Türkiye'nin imajının otoriter-İslamcı bir devlete dönüşmesinden endişe duymaktadır. Alman kamusal alanında Türkiye kökenli göçmenlere yönelik algıların şekillenışı bakımından bu durumun doğrudan sonuçları olabilir. Aynı durum AKP destekçileri için farklı bir anlam taşımaktadır. Onlara göre, Türkiye ekonomik bakımdan gelişmektedir; Almanya'da yaşayan Müslümanlar üzerinde bunun olumlu bir etkisi vardır.

f. Seçmenlerin tercihleri

Almanya'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenler, Türkiye'de yaşayan toplum gibi ikiye (AKP yandaşı ve karşıtı) ayrılmış durumdadır. Görüşmeye katılan kişilerin çoğu, Türkiye'de yaşanan olayların etkisinin Almanya'da da hissedildiğini iddia etmektedir. AKP seçmenleri Erdoğan'ın başarısını, AKP'nin 2002'de iktidara gelmesinden bu yana Türkiye'deki ekonomik büyüme ve altyapısal yatırımlar bakımından açıklamaktadır. Bu kişiler, AKP'nin politikaları sayesinde, dünyada ve Avrupa'da yaşanan ekonomik krizden Türkiye'nin etkilenmediğini sık sık vurgulamaktadırlar. Yüksek hızlı tren, yeni metro hatları, Marmaray, duble yollar, yeni iş fırsatları, hasta-dostu olduğu düşünülen sistemlerle devlet hastanelerinin koşullarının iyileştirilmesi, üç sosyal güvenlik kurumunun SGK altında toplanması vb. uygulamalar aracılığıyla Erdoğan'ın Türkiye'nin yaşam standartlarını önemli ölçüde yükselttiğini düşünmektedirler. AKP'nin ekonomi politikalarının enflasyon oranlarında düşüş sağladığını; düşük faiz oranları ve uzun vadeli krediler aracılığıyla insanların kendi evlerini alabilmesine imkân tanındığını ifade etmektedirler. Ayrıca kamusal alanda (mecelis, devlet daireleri, resmi eğitim ve öğretim kurumları) başörtüsü yasasının kaldırılmasını ya da daha esnek uygulamalara geçilmesi; Kürt kökenli bireylerin kültürel haklarının teslim edilmesi konusunda başlatılan reformlar ve böylece Kürt kökenli vatandaşların Türkiye'nin siyasal ve toplumsal hayatına entegre olabilmelerinin kolaylaştırılması (burada, özellikle TRT Şeş kanalı ve Kürtçe eğitim vermeleri mümkün hale getirilen özel okullar kastedilmektedir) Erdoğan'ın başarısı olarak görülmektedir.

Yolsuzluk skandalları konusunda, AKP destekçisi seçmenler Erdoğan'ın masumiyetine inanmakta ve onu dini bütün bir Müslüman olarak görmektedirler. AKP destekçisi seçmenler ayrıca Erdoğan'ın yoksulluk, yolsuzluk ve yasaklar (3 Y) konusundaki vaatleri sayesinde iktidara geldiğini ve bu yüzden sevilen bir lider olduğunu vurgulamaktadırlar. Bu nedenle, herhangi bir yasadışı eylemde bulunmasının mümkün olmadığını öne sürmektedirler. Türkiye'nin bu başarılı ilerleyişini kıskanan ve Erdoğan'ı düşürmek isteyen dışgüçleri suçlama eğilimi de AKP destekçisi seçmenleri birleştiren bir özellik olarak tanımlanabilir. Görüştüğümüz kişilerden bazıları, Erdoğan'ın seçim sloganı olan "Sessizlerin Sesi" ne atıf yaparak, Erdoğan'ın yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarının haklarını ve ihtiyaçlarını cesaretle dile getirdiğini, bu mesajların Avrupa ve dünya liderleri tarafından da duyulmasını sağladığını öne sürmüşlerdir.

Görüşmelerimize katılan ve AKP'yi eleştiren kişiler ise, Erdoğan'ın demokratik seçim sisteminden faydalandığını, ancak iktidarda kalmak için otokratik yöntemler kullandığını iddia etmektedir. Erdoğan'ın ayrımcı ve bölücü söyleminden rahatsızlık duyduklarını dile getiren bu kişiler, rakiplerine karşı saldırgan ve aşağılayıcı bir tutum sergilenmesinin, özel yaşama müdahale edilmesinin ve "Yeni Türkiye" söyleminin kendilerini korkuttuklarını dile getirmişlerdir. Kısacası, Türkiye'de bir "çoğunlukçu diktatörlük rejimi" kurulması endişeleri bu kesimler tarafından AKP'ye ve Erdoğan'a yönelik suçlamaların merkezindedir. Göz ardı edilmemesi gereken başka bir nokta ise, güçlü söylemler ve politikalar geliştirememeleri sebebiyle muhalefet partilerine yöneltile eleştirilerdir.

CHP ve MHP yandaş seçmenler, genel olarak Cumhurbaşkanlığı seçimi bağlamında partilerinin tercihine riayet etmiş görünmektedir. CHP seçmenleri İhsanoğlu'nun uluslararası başarısını takdir etmekle birlikte, aynı zamanda onun geçmişinin CHP'nin cumhuriyetçi (ulusal) ve Kemalist ideolojisiyle örtüşmediğini, CHP'nin taban örgütlenmesini temsil etmediğini düşünmektedir. MHP yandaş seçmenler de benzer görüşe sahiptir: İhsanoğlu, geçmişte Türkeş'in (MHP'nin kurucu lideri) danışmanlarından biri olsa da MHP kitlesi tarafından tanınmamaktadır. Hem CHP hem de MHP seçmenleri İhsanoğlu seçiminden tatmin olmamıştır ve "Erdoğan'ın yumuşak kopyası" olarak görülen bu adaya karşı tereddütlerini gizlememiştir.

HDP yandaş seçmenler, tamamen değilse de ağırlıklı olarak Kürt kökenli göçmenlerdir. Destekçilerini seçim sandıklarına götürme ko-

nusunda gayet iyi örgütlenmişlerdir. İnsanları ikna etmek için Kürtçe ve Arapça konuşan hocaları/imamları harekete geçirebilmişlerdir. Türkiye'yi 1980'lerde terk eden solcular ve sosyal demokratların bir kısmı da süregiden Barış Süreci'ne destek olmak amacıyla HDP'ye oy vermiştir.

Tablo 4, her bir adayın Türkiye ve Almanya'da aldığı oylar arasındaki farklılıkları göstermektedir. Yıllar boyunca, dünyanın her yerinde adayların kişiliği -yerel, ulusal ya da ulusötesi bir seviyede olsun-, fiziksel görünümü, iletişim kabiliyeti belirleyici olmuştur. Tablo 4'ün gösterdiği gibi, Tayyip Erdoğan Almanya'da Türkiye'dekinden daha yüksek oranda oy almıştır. Bu bölümün açıkça gösterdiği gibi, Almanya'daki seçmenler parti içindeki rüşvet ve yolsuzluk suçlamalarına önem vermemiştir. Seçmenlerin çoğunluğu için belirleyici unsur Erdoğan'ın, Batılı güçleri açıkça eleştiren ve kendini aşağılanmış hissedilen ve Islamofobinin mağduru olarak gören azınlık grubu lehinde konuşan lider rolünü üstlenebilmesidir. Ancak, bütün bunlara rağmen Avrupalı-Türklerin sandığa gitmesi için harcanan çabalar katılım oranının düşük kalmasına engel olamamıştır. Yasal olarak Cumhurbaşkanlığı seçimlerine ilk kez yurtdışından katılma hakkı olan 2.8 milyon kişinin sadece 500 milyonu bu yeni vatandaşlık hakkını kullanmıştır.

Tablo 4. 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi adayları için Türkiye ve Almanya'da kullanılan oyların sayısı

	Türkiye		Almanya	
	%	Oy sayısı	%	Oy sayısı
Recep Tayyip Erdoğan	51,65	20.670.826	68,63	76.817
Ekmeleddin İhsanoğlu	38,57	15.434.167	23,74	26.578
Selahattin Demirtaş	9,78	3.914.359	7,6	8.538

Sonuç

Bu araştırmada ele alınan başlıca sorular, yurtdışındaki seçmenlerin Türkiye'deki siyaseti izleyip izlemediği, 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi'nde oy kullanıp kullanmadığı ve oy verme ya da vermeme nedenlerinin ne olduğudur. Yurtdışındaki seçmenlerden –özellikle Almanya'daki Avrupalı-Türklerden– büyük beklentiler olmasına karşın, Türkiye'deki katılımı karşılaştırılınca buradaki seçime katılım oranı çok düşük kalmıştır. Bu araştırma, yurtdışından oy kullanımına dair

akademik çalışmalar göz önüne alındığında, mevcut sonucun tahmin edilebilir olduğunu iddia etmektedir. Dahası, seçimin bazı seçmenlerin tatil dönemleriyle çakışması, randevu sisteminde yaşanan sorunlar, işyerinden izin almanın zorluğu, oy kullanılacak yere ulaşım ve sisteme duyulan güvensizlik bu düşük katılıma yol açmıştır. Bununla birlikte, düşük katılıma rağmen, görüşmeye katılan pek çok kişi Türkiye'deki durumla yakından ilgili olduğunu ve anavatanla bağlarını sürdürdüğünü ifade etmektedir. Türk siyasetçilerin, kendilerinin günlük sorunlarına çözüm üretip üretmediği bazı katılımcılar tarafından sorgulanmış ve bunun, oy vermemenin başka bir nedeni olabileceği düşünülmüştür.

Düşük katılım sorunu, daha iyi düzenlenmiş bir seçim süreci ve yurtdışındaki seçmenlerin genel seçimlerde temsiliyle kısmen çözüme kavuşturulabilir. Bu çalışma, yurtdışında yaşayan seçmenlerin buldukları yerden oy kullanma süreçlerinin düşündürdüklerini yansıtmaktadır: bir yandan Türkiye'nin yurtdışında ikamet edenlere oy hakkı tanınması demokrasi için ileri bir adım olmuştur. Uygulamadaki sorunlar Türkiye'ye gelecek için önemli bir deneyim kazandırmıştır. Örneğin, çok farklı coğrafyalarda ortak bir uygulamayı gerçekleştirme sürecinin gereklilikleri ortaya çıkmıştır. Uygulamanın ilk olduğunu düşünerek yaşanmış olan sorunların gelecekteki seçimlerde en aza indirgeneceğini öngörebiliriz. Katılımın %19 gibi ana ülkedeki katılım oranının çok altında olması (%85) sonraki seçimlerde katılım oranının yükseltilmesini en öncelikli hedef yapacaktır düşüncesindeyiz. Diğer yandan, yurtdışında oy hakkı uygulamasının muhalifleri ise bu çalışmanın sonuçlarına bakarak kendi savlarını güçlendireceklerdir. Yurt dışı seçimlerinde oluşturulması gerekli lojistik koşulların maliyetinin çok yüksek olacağı görülmüştür; ayrıca bazı yerel şartların (çalışma, iklim, ulaşım şartları ve bunun gibi) ülke şartlarıyla bağdaştırılamayacağı da görülmüştür. Son olarak, anavatan ile bağların ve siyasi duyarlılıkların canlı olması, seçimlere katılma arzusu ile birebir bağlı olmayabilir: yurtdışında yaşayan vatandaşların sorunları, beklentileri ve talepleri, kendi koşulları ve buldukları ülkenin kültürel siyasi ortamı içinde şekillenmektedir. Bunları anlamak ve çözüm geliştirmek, uzun vadeli ve kapsamlı bir çalışmayı gerektirmektedir. Türkiye'de süregiden siyasi dinamikler ve seçim kampanyaları böyle bir duyarlılıktan epey uzaktır. Bundan sonra yapılacak çalışmalar, yurt dışı seçmenlerinin yapılarını ve taleplerini; bunların siyasi düzlemdeki olası karşılıklarını saptamak adına önemli olacaktır.

Görüşme Listesi

1. MHP Berlin bölge başkanı (06.08.2014)
2. CHP Berlin birliği başkanı (07.08.2014)
3. Avrupalı Türk Demokratlar Birliği (UETD) Berlin bölge sekreteri (08.08.2014)
4. Atatürkçü Düşünce Derneği Başkanı- Berlin (05.08.2014)
5. Türk-Alman İşadamları Derneği Başkanı- Berlin (07.08.2014)
6. Avrupa Türk Toplumu Eski Başkanı - Berlin (07.08.2014)
7. Gurbetin Oyları Berlin temsilcisi ve seçim gözlemcisi - Berlin (12.08.2014)
8. Berlin-Brandenburg Türkiye Toplumu (TBB) eski sözcüsü (09.08.2014)
9. Bir Türk kitabevi çalışanı - Berlin (06.08.2014)
10. Psikolog – Sosyal hizmet uzmanı - Berlin (06.08.2014)
11. Bir şirketin yönetim kurulu üyesi - Berlin (07.08.2014)
12. Hürriyet gazetesi Berlin temsilcisi (05.08.2014)
13. Aydınlık gazetesi Avrupa temsilcisi (05.08.2014)
14. Bağımsız gazeteci - Berlin (05.08.2014)
15. Doğan Haber Ajansı Berlin temsilcisi (06.08.2014)
16. Köln Funk Radyo yapımcısı - Berlin (07.08.2014)
17. Berlin Merhaba dergisi – baş editör (09.08.2014)
18. Bir Alman milletvekilinin iletişim direktörü - Berlin (07.08.2014)
19. Almanya’dan Türk kökenli bir milletvekili - Berlin (08.08.2014)
20. CHP İstanbul milletvekili - İstanbul (26.08.2014)
21. Türkiye’den bir eski kabine üyesi - Berlin (27.08.2014)
22. Türkiye’den CHP temsilcisi - Berlin (08.08.2014)
23. Bir mühendis - Berlin (29.08.2014)
24. Bir erkek emekli – Almanya’ya geliş: 1970 - Hannover (09.08.2014)
25. Bir erkek işçi – Almanya’ya geliş: 22 yıl önce (09.08.2014)
26. Bir erkek emekli - Hannover (09.08.2014)
27. Hannover’den bir imam (09.08.2014)
28. Bir “Gurbetin Oyları” temsilcisi - Hannover (08.08.2014)
29. Bir “Gurbetin Oyları” temsilcisi - Hannover (08.08.2014)
30. İkinci nesilden bir kadın - Hannover (08.08.2014)
31. İkinci nesilden bir erkek - Hannover (08.08.2014)
32. Hannover’de erkek göçmen – Avustralya’dan geliş: 2010 (10.08.2014)
33. Hannover’den ikinci nesil milliyetçi (ülkücü) erkek (08.08.2014)
34. Erkek lisans öğrencisi -Hannover (08.08.2014)
35. Evlenerek Almanya’ya gelen erkek - Hannover (09.08.2014)
36. Erkek reklam uzmanı - Hannover (09.08.2014)
37. Funda: Hannover, 37 yaşında, ikinci kuşak, avukat (CHP)

38. İkinci nesilden erkek - Hannover (09.08.2014)
39. İkinci nesilden erkek - Hannover (09.08.2014)
40. Hamburg'dan erkek emekli (11.09.2014)
41. Hamburg'dan ikinci nesilden erkek (12.08.2014)
42. Hamburg'dan ilk nesilden erkek (12.08.2014)
43. Hamburg'dan ikinci nesilden erkek (12.08.2014)
44. Hamburg Alevi Kültür Derneği üyesi erkek (20.08.2014)
45. Haak-Bir Alevi Derneği üyesi ikinci nesilden erkek (13.08.2014)
46. Emekli psikiyatr - Hamburg (13.08.2014)
47. İkinci nesilden kadın - Hamburg (11.08.2014)
48. Kuzey Avrupa Türk İslam Birliği Başkanı (12.08.2014)
49. Hamburg Düşün İnsanları Grubu, Cumhuriyet Gönüllüleri Grubu üyesi erkek (13.08.2014)
50. M.K. sanatçı, Kürt kökenli, Alman vatandaşı, yeni gelmiş (17.08.2014)
51. E.Y. kafe sahibi - Berlin – Türk ve Alman vatandaşı (17.08.2014)
52. O. T., mühendis, Türk ve Alman vatandaşı, ilk nesilden (19.08.2014)
53. Z. Ç. şair ve sanatçı, Türk kökenli, Alman vatandaşı, ilk nesilden (19.08.2014)
54. M.L., emekli öğretmen, çevirmen, sivil toplum aktivisti, Türk ve Alman vatandaşı, ilk nesilden (19.08.2014)
55. S. Ç. ve A. D. TGD (Türkische Gemeinde Deutschland) (20.08.2014)
56. M. T. (gazeteci – Kültür Sanat ve Medya Ajansı), M. T. (gazeteci – Doğan Haber Ajansı) and F. A. (Kreuzberg'de bar sahibi) (20.08.2014)
57. Berlin'deki Türk Başkonsolosluğu, B.K, (21.08.2014)
58. T. S., Milli Görüş Aktivisti, Türk ve Alman vatandaşı, ikinci nesilden, (21.08.2014)
59. A. İ, HDB (Halkçı Devrimci Birliği) ve SPD Yönetim Kurulu Üyesi, yerel temsilci, Türk ve Alman vatandaşı (21.08.2014)
60. H.T., Linke Partisi'nden Parlamento Üyesi (Links Party) (22.08.2014)
61. B.Y., TGB, Türkisches Gemeinde zu Berlin (22.08.14)
62. Ö. T., Die ZEİT muhabiri, Türk ve Alman vatandaşı, üçüncü nesilden (25.08.14)
63. B. ve B. E. Köln. (18.08.2014)
64. S. Köln Konsolosu (19.08.2014)
65. H. Ü. Psikolog (19.08.2014)
66. L. T. Türkisch-Deutsche Studierenden und Akademiker Platform Başkanı. (19.08.2014)
67. A. İhlas Ajansı gazetecisi (20.08.2014)
68. S.G. Keup Strasse'de kuyumcu dükkânı sahibi (20.08.2014)
69. Y. Keup Str.'de mağaza sahibi (20.08.2014)
70. A. Köln Hacı Bektaş-ı Veli Alevi Cemevi. (20.08.2014)
71. Y. I. Pastane/kafe zinciri sahibi (21.08.2014)
72. M. E. (22.08.2014)

73. S. D. Serbest gazeteci. (21.08.2014)
74. U. Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DTİB) Köln, (21.08.2014)
75. Otel Müdürü, Konigshof (21.08.2014)
76. Aachen, öğretmen (22.08.2014)
77. M.E's ev kadını. Bölgedeki bir spor salonunda eğitimci. (22.08.2014)
78. N. Bölgedeki bir spor salonunda eğitimci. (22.08.2014)

Kaynakça

- Abadan-Unat, N. 1977. "Implications of Migration on Emancipation and Pseudo-Emancipation of Turkish Women" *International Migration Review*, 11(1):31-57.
- Abadan-Unat, N. 2011. *Turks in Europe. From Guest Worker to Transnational Citizen*. Berghahn Books, New York: Oxford. (Kitabın Türkçe baskısı için bakınız N Abadan-Unat. 2006. *Bitmeyen Göç – Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*, 4 cü Baskı, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları).
- Amelina, A and T.Faist. 2008. "Turkish Migrant Associations in Germany. Between Integration Pressure and Transnational Linkages", *Revue européenne de migrations internationale*, 24(2): 91-120.
- Argun, *Turkey in Germany: The Transnational Sphere of Deutscherkei*, New York/London, 2003
- BAMF (2014) Migrationsbericht 2012. Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, Bundesministerium des Innern.
- Bauböck, R. 2005. "Expansive Citizenship – Voting Beyond Territory and Membership" *Political Science and Politics*, Issue 4: 683-687.
- Castles, S. and Ozkul, D. 2014. "Circular migration: triple win, or a new label for temporary migration?" in Battistella, G. ed. *Global and Asian Perspectives on International Migration*. New York: Springer Publishing.
- Çınar, D. 1994. "From Aliens to Citizens: A Comparative Analysis of Rules of Transition" in: R. Bauböck (ed.): *From Aliens to Citizens: Redefining the Status of Immigrants in Europe*. Aldershot: Avebury, 49-72.
- Collyer, M. 2014. "A Geography of extra-territorial citizenship : Explanation of external voting", *Migration Studies*, 2(1): 55-70.
- Davy, U. and Çınar, D. 2001. Deutschland, in: Davy, Ulrike (Hg.): *Die Integration von Einwanderern. Rechtliche Regelungen im europäischen Vergleich*. Frankfurt/New York: Campus, 277-423.
- Deutscher Bundestag. 2014. "Entwurf eines Zweiten Gesetzes zur Änderung des Staatsangehörigkeitsgesetzes", Drucksache 18/1312.
- Ehrkamp, P. and H. Leitner. 2003. "Beyond National Citizenship: Turkish Immigrants and the (RE) Construction of Citizenship in Germany." *Urban Geography*, 24(2): 127-146.
- Erdoğan, M.M. 2013. Euro-Turks-Barometre-1 (Avrupa'da Yaşayan Türkiye Kökenliler Kamuoyu Araştırması), HUGO-Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi, 2013, [http://www.hugo.hacettepe.edu.tr/ETB_rapor.pdf]
- Faist, T. and E. Ozveren, 2004. *Transnational Social Spaces: Agents, Networks and Institutions*. Aldershot: Ashgate.
- Fierro, C.N., I. Morales and M. Gratschew. 2007. "External Voting: A Comparative Overview" in *Voting from Abroad: The International IDEA Handbook*.
- Grace, J. 2007. "Challenging the Norms and Standards of Election Administration: External and Absentee Voting" in *Challenging the Norms and Standards of Election Administration*. IFES (International Foundation for Electoral Systems).

- Hailbronner, K. 2012. Country Report Germany, RSCAS/EUDO-CIT-CR 2012/01, EUDO Citizenship Observatory (<http://eudo-citizenship.eu/country-profiles/?country=Germany>)
- IDEA (2007) *Voting From Abroad: The International IDEA Handbook*. International Institute for Democracy and Electoral Assistance Handbook Series. Stockholm.
- Kadirbeyoglu, Z. 2007. "National Transnationalism: Dual Citizenship in Turkey" In *Dual Citizenship in Europe: From Nationhood to Societal Integration*. Edited by T. Faist. Aldershot, UK: Ashgate.
- Kadirbeyoglu, Z. 2009. "Changing Conceptions of Citizenship in Turkey." In *Citizenship Policies in the New Europe. Expanded and Updated Edition*. Edited by R. Bauböck, B. Perchining and W. Sievers. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Martin, P. 2001. There is Nothing More Permanent Than Temporary Foreign Workers, Center for Immigration Studies (<http://cis.org/TemporaryWorkers-Overstays>).
- Okuy, A. 2014. External voting to be implemented for the first time in Turkey's forthcoming presidential elections. Published on <http://eudo-citizenship.eu/>
- Østergaard-Nielsen, E. 2003. *Transnational Politics: Turks and Kurds in Germany*. New York: Routledge.
- Vertovec, S. 2009. *Transnationalism*, London/New York, Routledge; Donatella della Porta & Sidney Tarrow, Eds. 2005. *Transnational Protest and Global Activism*, New York/Oxford, Roman and Littlefield.
- Von Below, S. 2007. "What are the chances of young Turks and Italians for equal education and employment in Germany? The role of objective and subjective indicators" *Social Indicators Research*. 82(2):209-231.